

Boganmeldelser Noter nr. 237

- Karsten Nikolajsen & Thomas Ohnesorge: Den ny indvandring. Systime 2022, 188 sider, 189 kr.
- Peter Frederiksen: Kilder til vores verdenshistorie. Columbus 2022, 342 sider, 249 kr. + moms
- Karsten Nikolajsen & Thomas Ohnesorge: Den kolde krigs verden. Systime 2022, 147 sider, 160 kr. + moms
- Niels Bjerre-Poulsen: USA. Historie og identitet. Systime 2023, 3. udg., 262 sider, 260 kr. + moms
- Rikke Mosegaard Dyring: Den amerikanske drøm. Frydenlund 2022, 128 sider, 189 kr.
- Christian Lund & Brian Dupont Larsen: På sporet af historien. Opslagsbog til historiefagets teori og metode. Systime 2021, 154 sider, 160 kr. + moms. 2. udgave.
- Antony Beevor: Rusland. Revolution og borgerkrig 1917-1921. Lindhardt og Ringhof 2022, 608 sider, 350 kr.
- Niels Bo Poulsen & Flemming Splidsboel: Putins krig. Rusland mellem styrke og svaghed. Gyldendal 2023, 246 sider, 250 kr.
- Pavel Filatjev: ZOV. En russisk soldats dagbog fra Putins krig i Ukraine. Gad 2023, 175 sider, 250 kr.
- Masha Gessen: Manden uden ansigt. Vladimir Putins usandsynlige vej til magten. Gutkind 2022, 448 sider, 300 kr.
- Samuel Rachlin: Jeg Putin. Det russiske forår og den russiske verden, Grønningen 2022, 256 sider, 250 kr.
- Stefan Aust & Adrian Geiges: Xi Jinping. Verdens mest magtfulde mand. Gutkind 2023, 272 sider, 300 kr.
- Thorsten Borring Olesen: Den svære dans. Danmark og det europæiske samarbejde. Gad 2022, 431 sider.
- Maggie Haberman: Blændværk. En fortælling om Donald Trumps fremgang og USA's fald. Gutkind 2022, 672 sider, 400 kr.
- Harry Haue: Bondedreng og professor – en dansk udviklingshistorie. Systime 2021, 233 sider, 285 kr. + moms
- Mary Beard: De tolv cæsarer. Gad 2022, 528 sider, 400 kr.
- Valborg Hjorth: Sygeplejerske ved Øst- og Vestfronten. Med indledning og forklaringer af Jakob Seerup. Hakon Holm Publishing / Bornholms Museum 2022.
- Peter Villads Vedel (red.): Børnene i kunstnerbyen. Frydenlund 2023, 168 sider, 250 kr.
- Grethe Jacobsen: Magtens kvinder før enevælden. Gad. 204 sider. 280 kr.
- Morten Ravn: Skibe og søfart i Danmarks oldtid. Turbine 2022, 156 sider, 300 kr.
- Janus Møller Jensen: Korstoget til Grønland. Danmark, korstogene og de store opdagelser i Renæssancen 1400-1523. Turbine 2022, 524 sider, 350 kr.
- Inge Schjellerup: Stenenes magi. Tawantinsuyu – Inkaernes rige. Gad 2021, 360 sider, 400 kr.
- Klaus Larsen: 1772 – "Selskabet" – barn af oplysningstiden. Gad 2022, 192 sider, 250 kr.
- Peter Krogsted Nielsen: Strandingen – krigsfangerne på Langeland i sommeren 1945. Frydenlund 2022, 247 sider, 300 kr.
- Niels Bo Poulsen: Den katastrofale triumf. Krigen 1870-1871. Gyldendal 2021, 352 sider, 299 kr.
- Benjamis Rasmussen: Ekspeditionen til Asien 1618. Aarhus Universitetsforlag 2023, 100 sider. 100 kr.
- Michael Böss: Nationale drømme. Historien om Canada. Nord Academic 2022, 424 sider, 400 kr.
- Jeremy Harwood: Anden verdenskrig set fra luften. Turbine 2016, 209 sider
- Erik Ingemann Sørensen: Krigens sidste dage. Fortællinger om Det tredje Riges sammenbrud. Gyldendal 2022, 287 sider, 299 kr.
- Morten Brink Iwersen: Hitlers Danmarksbilleder. Da førerens fotograf Walter Frenzt rejste gennem Augustoprøret. Gyldendal 2020. 228 sider. 300 kr.

Præmieret bog om indvandrerhistorie

KARSTEN NIKOLAJSEN & THOMAS OHNESORGE: *Den ny indvandring*. Systime 2022, 188 sider, 189 kr.

En undervisningsbog om indvandringens historie er en oplagt ide. Emnet er både relevant og aktuelt, og det vil kunne engagere eleverne. Det er også på mange måder en god og veludrustet bog, de to erfarne forfattere har lavet.

I første kapitel formidles forhistorien, dvs. indvandringen fra 1760 til 1960. De følgende seks kapitler handler om de grupper af indvandrere der er kommet til Danmark mellem 1960 og 2020 – hvert kapitel dækker ca. 10 år. Kapitel 8 handler om Helte og skurke, altså nogle af indvandrer debattens markante debattører. I kapitel 9 sættes der fokus på Indvandrerliv, hvor nogle indvandrere får ordet.

Til alle kapitler er der i alt 42 kilder. Og kildematerialet er glimrende og varieret: mange velvalgte holdningsprægede tekster, sange/digte, billeder, lovstof, statistik, opinionsundersøgelser mm. Nogle af kilderne er virkelige kup, fx kilde 4 om roepolakkerne på Lolland, en velskrevet tekst fra Tyendebledet i 1908. Eller Velkommen Mustafa af daværende direktør i arbejdsgiverforeningen Jens Fisker fra 1970.

Den ny indvandring har ved bogmessen i Frankfurt 2022 fået guldmedalje i kategorien undervisningsmateriale til ungdomsuddannelser. Den pædagogiske dimension fylder da også meget i bogen: der er et utal af arbejdsspørgsmål, elevaktiverende opgaver, bokse om Hvorfor skal jeg læse dette. Mange centrale begreber indenfor indvandrer forskning defineres i separate bokse og eleverne sættes til at anvende dem på kilderne. Endelig er der et helt kapitel 10 med gode råd omkring eksamen i bogen. Det er næsten for meget af det gode. Men der er ingen tvivl om at en fornuftig anvendelse af (nogle af) de mange pædagogiske tiltag vil styrke elevernes engagement og indlæring.

Der lægges i de første otte kapitler meget vægt på at lære eleverne at være kritiske overfor kilderne. Men det glipper desværre lidt i kapitel 9 om Indvandrerliv.

Til dette kapitel er der fire kilder, men her oplyses det ikke hvor de stammer fra. I de tre sidste kilder fortæller forskellige unge indvandrere om deres oplevelser med integration. Teksterne ligner interviews med de unge mennesker; men hvor i landet de kommer fra, eller hvornår de har berettet deres historier og til hvem, får vi intet at vide om. Det virker lidt besynderligt i forhold til kilderne i resten af bogen.

Det virker underligt at nogle indvandrergrupper helt forbigås. I kapitel 1 kommer forfatterne naturligt nok ind på loven fra 1776 om dansk indfødsret som bestemte, at alle embedsstillinger skulle besættes af folk født i det danske monarki. Loven afspejlede danskerne utilfredshed med de mange tyske embedsmænd i den danske administration. En konflikt, som ifølge forfatterne minder om den nutidige debat om danske muslimeres tilhørsforhold. Det synes jeg er en skæv sammenligning. Tyskerne i slutningen af 1700-tallet kom og indtog poster i den øverste del af samfundet (især militæret). Det kan man vel næppe sige at muslimer gør i dag. Man kunne snarere trække en parallel til den skatteordning for udenlandske forskere og højtlønnede, som blev indført i 1992 og som stadig gælder. Men den omtales overraskende nok slet ikke omtales i bogen. Denne gruppe med bl.a. superligaspillere kunne fint have været sat i kontrast til andre indvandrergrupper.

Men alt i alt er det et undervisningsmateriale der vil kunne fungere fremragende. Emnet er spændende, det formidles hyper pædagogisk, og der er masser af stof i bogen til opgaver i historie og samfundsfag for den sags skyld.

Henrik Bonne Larsen

God Materiale- eller kildesamling – med lidt bearbejde

PETER FREDERIKSEN: *Kilder til vores verdenshistorie*. Forlaget Columbus 2022, 342 sider, 260 kroner, illustreret i farver.

Denne materialesamling er med forfatterens egne ord at stille en række relevante kilder til rådighed, når der arbejdes med bøgerne *Vores verdenshistorie 1-3*. I praksis sker dette ved, at der til hvert af de tre bøgernes kapitler er udvalgt en række materialer, der omhand-

ler et tema inden for de forskellige kapitler. Som eksempel er der til Romerriget temaer om slaveri, kejser Augustus og Romerrigets ekspansion, mens der til ideologiernes kamp er temaer om Rusland: Proletariatets diktatur, Tyskland: Fører og folk og USA: Individet og staten. Hertil er der en række nutidige perspektivtekster, som trækker emnet op til i dag. Således er perspektivteksterne om Romerriget rettet mod Ciceros kamp for republikken og arven efter det romerske imperium, mens perspektivteksten til Rusland er Putins syn på den russiske revolution, perspektivteksterne til Tyskland handler om muslimer som hver tids jøder, truslen fra AfD og perspektiverne ved den varslede tysk genoprustning anno 2022.

Ideen med tematiske materialesæt og perspektiverende tekster fungerer godt og der er en god bredde inden for de forskellige perioder. Det er også en god service, at der til hver tekst er talt normalsider, så læreren slipper for det. Det er derfor samlet et gode at få 287 materialer fordelt på 342 sider oversat til dansk stillet til rådighed.

Når det er sagt er der også nogle problematiske og inkonsistente måder i den måde bogen er stillet op på. Nogle mindre ting, er at nogle kilder allerede findes digitalt og derfor er tilgængelige uden denne bog. Desuden har en række af teksterne allerede været trykt i andre lærebøger. Der er imidlertid nogle mere principielle problemer ved selv udformningen af kildesamlingen.

Det første problem er at bogen systematisk kalder alt for kilder. Det er selvfølgelig i princippet rigtigt, men når det drejer sig om materiale til gymnasiet mener jeg, at det er en fejl at kalde alt fra fotos over fremstillinger til tabeller for kilder. Det er direkte farligt at bilde eleverne ind at der er tale om kilder, så specielt svagere elever tror at alt skal behandles med kildekritiske begreber.

En anden vigtig ting, som specielt er relevant i forhold til eksamen er, at nogle (ikke så mange) af titlerne på kilderne og af introduktionerne enten mangler kontekst eller begynder at beskrive og fortolke indholdet af kilden. Eksempelvis hedder kilde 144: Jules Ferry forsvarer sin kolonipolitik. Dette er at give pointer væk og samtidig er kildeintroduktionen i Skovgaard-Nielsen: *Imperialismen*, hvor Frederiksen har hentet sin meget mere information. Hertil har Frederiksen fjernet de tilråb fra den franske nationalforsamling, som var angivet i versionen i *Imperialismen*.

Samlet set må det derfor pointeres, at man både skal overveje titel og kildeintroduktion til de tekster man udvælger. En anden væsentlig fare er at bogens bildeleder mangler tilstrækkeligt med information om bil-

ledets ophavssituation til at en elev kan underkaste det en nærmere analyse. Her skal man som underviser selv finde disse, hvis billederne skal bruges som andet end illustration.

Samlet set en god og omfattende kildesamling, men som på en række områder skal efterbehandles før materialerne i bogen kan bruges i alle undervisningssituationer.

Rasmus Thestrup Østergaard

Den kolde krigs verden

KARSTEN NIKOLAJSEN, THOMAS OHNESORGE: *Den kolde krigs verden*. Forlaget Systime, 2022, 147 sider, 160 kr. + moms

Det er spændende tider, vi lever i på godt og ondt. Lever vi fx på kanten af en ny kold krig? Kan man skrive en undervisningsbog på 147 sider om den kolde krig? Ja til begynde dele. I det vante bogformat fra Systime, der mimer i-Bogen 100% i en grad så papiret i bogen vist ikke kan blive tyndere, gennemgås en række centrale emner og temaer i Den Kolde Krig.

Bogen *Den kolde krigs verden* er bygget op med et indledende overblikkapitel, hvor eleverne præsenteres for en meget kort kronologisk gennemgang af Den Kolde Krigs forløb og vigtigste tendenser. Herefter følger en række tematiske nedslag i Den Kolde Krigs verden med traditionelle temaer om konflikter og stedfortræderkrige (Korea og Vietnam; Cubakrisen, der bragte verden på randen af atomkrig; Berlin som brændpunkt), men også mere utraditionelle om spionage, hverdagsliv og propaganda. Der er undervejs mange blik på Danmark og den kolde krig. I det sidste kapitel er aktuelle konflikter og debatter i spil. Men med tanke på vores elevers livsverden og krigen i Ukraines nyhedsplacering vil det måske være et smart træk, at få endnu mere med i bogen/i-Bogen om krigen i Ukraine og den nuværende internationale situation, der læner sig gevaldigt op ad Den Kolde Krig. Det kunne fx være tekster og kilder, der kan illustrere forskelle og ligheder på perioden 1945–1989/91 og den nye periode Putin kickstartede i 2022 (med anslag fra 2014).

Det kan jo både være en fordel og en ulempe, når bøger er bygget op som et valgfrit tag-selv-bord af emner og rækkefølger i den kolde krig, og at de mange emner, som bogen har med, grundet de 147 sider naturligt må beskrives noget kortfattet. Som snart 50-årig gymnasielærer, der er vokset op med den gamle reform, hvor der var god tid til forløb, bliver jeg altid stakåndet, når der laves nye bøger med masser af emner på få sider. Hvordan kan eleverne kapere alle de elementer, den forhåndsviden man måske vil mene, de skal have for at lave ordentlige slutninger på et minimum af viden, når eksempelvis Vietnamkrigen beskrives på 1 ½ side og der ikke er meget om de kriser der leder op til den kolde krig.

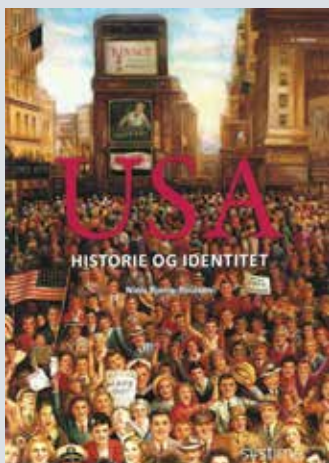
Men bogen rammer nok vores elever bedre end de nuværende bøger om den kolde krig. Med korte sætninger vil de elever, der ikke læser synderligt meget, forhåbentligt kunne følge med i den historiske udvikling fra 1945 til i dag. Særlig styrke i bogen er helt sikkert, at hvert kapitel er forsynet med et fornuftigt kildesæt.

Med et emne som den kolde krig, der inden Putins raslen med missiler, var begyndt at blive et lidt støvet forløb, er den kolde krig igen blevet aktuel som reference- og fortolkningsramme, hvor årsag og virkningshistorie hele tiden er i spil, hvis man lytter til Putins pudsige historiebrug op til 2022, når han søgt forklarede om årsagen til, at Rusland lige som Stalins Sovjet har brug for en bufferzone, hvor Nato holder fingrene for sig i selv Østeuropa - og i Ukraine.

Køb gerne bogen til faggruppen, og diskuter hvordan den kolde krigs narrativ skal fortælles - og undervises i 2023. Det er ikke så ligetil, når historien ikke er helt færdig på dette område.

Brian Dupont Larsen

USA i fortid og nutid

NIELS BJERRE-POULSEN: USA - historie og identitet, 3. udgave. Forlaget systeme 2023, 262 sider, illustreret, 260 kr.

Værket er ikke en kronologisk gennemgang af USA's historie. Det er inddelt i fem tematiske kapitler, men undervejs får man gennemgået de vigtigste begivenheder i lan-

dets historie. Det første kapitel hedder Utopi og virkelighed og handler om den amerikanske identitet, dens idealer og myter. Det andet kapitel kaldes Amerikas arvesynd. Her gennemgås slaveriet og racediskriminationen. Tredje kapitel: En nation af immigranter handler om de forskellige indvandrerbølger fra begyndelsen og frem til i dag. Kapitel fire hedder Frihedens værksted: Det amerikanske politiske system. Det begynder med grundlovsfædrenes tanker og slutter med stormen på Kongressen 2020. Endelig kapitel fem: USA og den Globale Orden, der gennemgår USA's rolle i verdenspolitikken. I alle kapitler lægges der stor vægt på amerikanernes egen forståelse af emnet.

Hvert hovedkapitel er delt op i en række underafsnit, der alle er opbygget på samme måde. Dels er der Bjerre-Poulsens tekst, der står på hvid baggrund. Dels er der citater der står på farvet baggrund. Nogle af disse citater står på amerikansk, mens andre er oversat. Desuden er der mange illustrationer med tilhørende billedtekster. Endelig er der arbejdsspørgsmål med små mellemrum, og hvert af de fem hovedkapitler afsluttes med mere overordnede spørgsmål. Der er lagt op til gruppearbejde.

Værket er beregnet til ungdomsuddannelserne og findes også som i-Bog. Den passer fint sammen med den nyeste bekendtgørelse for historie, hvor lærerne ikke skal bruge tid på forberedelse. Der er selvfølgelig en del emner som jeg kunne ønske var behandlet grundigere eller anderledes. Men det er småting. Det ændrer ikke på, at dette er en fremragende bog som helt sikkert vil vække interesse hos eleverne. På en appetitvækkende måde får vi gennemgået både de vigtigste begivenheder i USA's historie og de vigtigste konfliktpunkter i landet i dag. Bogen passer fint til den måde unge mennesker læser og arbejder på i dag. Den kan varmt anbefales.

Jørgen Krøigård

Amerikanske drømme

RIKKE MOSEGAARD DYRING: Den amerikanske drøm. Frydenlund 2022, 126 sider, 190 kr. illustreret i farver.

Rikke Mosegaard Dyring er cand.mag. i historie og har erfaring fra både HHX og STX. Denne temabog om den amerikanske drøm beskriver hvordan den amerikanske drøm har

ændret sig over tid og ser forskellig ud for forskellige grupper i det amerikanske samfund. Efter kapitler om den amerikanske drøm som begreb og den amerikanske drøm i 1930'erne følger derfor en række kapitler om:

- **Den oprindelige drøm** om Edens have, Eldorado og (politisk Utopia).
- **Europæernes drøm** som kun omhandler de danske indvandrere.
- **Afroafrikanernes drøm** før og efter borgerkrigen.
- **Latinoamerikanernes drøm** om nutidens latinoamerikanere.

Bogen slutter af med to kapitler om den amerikanske drøm i dag og om den kan reddes. På bogens hjemmeside his2rie.dk ligger dertil 48 velvalgte kilde-tekster, billeder og musikvideoer som kan bruges i forbindelse med arbejdet med bogen.

Generelt er bogens ide med at arbejde med et centralt begreb som den amerikanske drøm over tid vellykket og giver eleverne muligheder for at se hvordan forskellige tider og forskellige grupper kan se det samme begreb. Samtidig er bogen skrevet på en måde så man kan arbejde med én gruppes drømme eller måske lave et længere projektarbejde, hvor de arbejder med forskellige gruppers amerikanske drøm. Det ville også være en mulighed at bruge bogen på kulturfag på HF.

Bogen har dog også nogle svagheder. Mange billeder er meget små og mange billedtekster er ret intetsigende. En anden ting er at bogen ikke er didaktiseret og Dyring har en tendens til at skære alle pointerne ud i pap. Selv om hun har gode iagttagelser tager det noget væk fra eleverne de ikke selv finder frem til. Samtidig mangler bogen en skarpere teoretisk ramme. Hvis jeg selv skulle arbejde med bogen, kunne det for eksempel være en begrebshistorisk tilgang, hvor de arbejder med den amerikanske drøms forskellige betydningslag. Et alternativ var mere systematisk at arbejde med Hofstedes løgmønster, for de forskellige gruppers ideelle Amerika. En anden og mere alvorlig mangel er at næsten hele kildematerialet er på engelsk. I en eksamenssituation vil det gøre det ulovligt at bruge teksterne som de ligger og i undervisningen kan man risikere, at faget bliver for meget historie og for lidt engelsk. Måske forfatteren og forlaget skulle få oversat de tekster der ligger på bogens hjemmeside?

Med disse forbehold i mente er bogen dog en god bog, som kan finde anvendelse i undervisning og i forbindelse med opgaveskrivning på ungdomsuddannelserne.

Rasmus Thestrup Østergaard

Teori og metode

CHRISTIAN LUND OG BRIAN DUPONT LARSEN: *På sporet af historien – opslagsbog til historiefagets teori og metode*. Systime 2021, 154 sider, 160 kr. + moms. 2. reviderede udgave.

Lad det være sagt med det samme: dette er ikke en undervisningsbog. Der er som titlen også indikerer

tale om en opslagsbog; et minileksikon om man vil. Bogen handler om historiefagets teori og metode, og den er et tydeligt eksempel på, hvordan de metodiske aspekter af vores historiefag er blevet styrket i undervisningen gennem de sidste måske 20 år. Specifikt for gymnasiet har faget AT (som er udgået på STX, men har fået en renæssance på HHTX) og på det seneste har bl.a. tidligere fagkonsulent Christian Vollmond været bannerfører for denne udvikling. Dette skal imidlertid ikke ende i en stor diskussion af dette skifte fra indhold mod form. Personligt er jeg ikke i tvivl om, at det har styrket historieundervisningen, at vi nu tør at inddrage eleverne i de mere videnskabelige dele af faget, om end vi bevæger os i vanskeligt terræn her, eftersom metodeundervisning bliver meningsløs uden koblingen til konkret faglig viden. Netop her skal vi passe på, at vi ikke svigter eleverne, vores fag og faglighed.

Overordnet set er det bestemt min vurdering, at nærværende bog vil kunne være til gavn for eleverne som et supplement, når metodiske aspekter af vores fag behandles, men bogen kan på ingen måde blive fagligt rammesættende for undervisningen, og det har da som nævnt heller ikke været tanken med bogen. Jeg skal indlede med at sige, at bogen allerede nu foreligger i to udgaver, og her er det den nyeste udgave, hvor tre afsnit Filmanalyse (8), Funktionelt Kildebegreb (9) og Historisk forklaring (15) er blevet nyskrevet, som jeg forholder mig til. Bogen foreligger i øvrigt også som I-bog i Systimes glimrende web-format.

Bogen indeholder 26 opslag, der hver især introducerer en historiefaglig tilgang, synsvinkel eller metode. Opslagene er inddelt i alfabetisk rækkefølge, hvilket gør bogen overskuelig i sin opbygning og tilsyneladende let at orientere sig i. Som i ethvert leksikon eller ordbog er denne alfabetiske inddeling også et problem, da man skal vide, hvad man leder efter, inden man går i gang med at lede for reelt at være i stand til

at finde det, man leder efter. Når man kigger bogen igennem, vil det også hurtigt gå op for læseren, at omtrent 1/3 af bogens opslag begynder med "H" – dvs. "historie"- et eller andet. Det er også tydeligt, at navngivningen af de forskellige opslag ikke har været helt let, da det langt fra i alle tilfælde er entydigt, hvad bestemte metoder eller historiske tilgange til stoffet hedder. I realiteten har vi altså at gøre med en bog, som læreren nok ret let navigerer i, hvorimod eleverne nok ikke finder megen hjælp og må søge mere på må og få.

Kvaliteten af de enkelte opslag er generelt god med mange relevant bokse, skemaer og forklaringer. Det er i udgangspunktet overskueligt og let at gå til. Jeg kan også godt lide, at bogen indeholder farvebilleder af en lang række historiske koryfæer fra Leopold von Ranke til de nyeste økohistorikere – det er faktisk sjældent, at jeg har set historiefagets "rockstjerner" præsenteret på denne facon.

Jeg vil gerne her fremhæve, at jeg tidligere bl.a. har kritiseret denne bogs kapitler om "Filmanalyse" og "Historisk forklaring" i 1. udgaven. De er nu begge med den opdaterede udgivelse blevet gennemskrevet, og fremstår nu langt mere konkrete og relevante, og den lidt indforståede karakter, de havde tidligere, er væk. Det er dog i sig selv en bedrift at præsentere en synsvinkel eller metode kort og præcist, men med en opdatering af de tre kapitler har man sikret et mere ensartet niveau hele bogen igennem.

Eksempelvis er kapitlet "Erindringshistorie" glimrende. Her præsenteres læseren for perspektiver på erindringsfeltet med konkrete eksempler og biografier af berømte historikere inden for området. Det er spændende, brugbart og informativt.

Afsnittet kaldet "Historisk fortælling" er også meget vellykket – i hvert fald set fra lærerens perspektiv. Det handler om forholdet mellem historiefaget som videnskabsfag på den ene side og spændende og fængende narrativ på den anden. Undervejs bliver Hayden White og hans hovedværk "Metahistory" (1973) introduceret i en biografisk boks. Bogen giver i dette afsnit endda en anvisning på, hvordan man kunne forsøge at angribe en såkaldt "narrativ analyse" af et historisk værk; det er dog svært at forestille sig særligt mange gymnasieelever, der vil nå hertil i historieundervisningen i gymnasiet, men hvem ved, om ikke en universitetsstuderende i ny og næ også ville kunne bruge bogen.

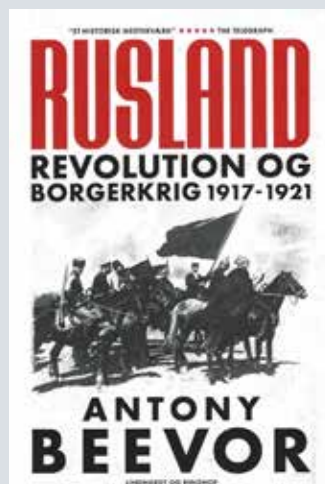
Samlet set er der tale om en bog, som læreren med fordel vil kunne bruge som miniopslagsværk til historiefagets metode. I forbindelse med eksempelvis en SRP-opgave, vil læreren kunne kopiere relevante

afsnit til eleverne som inspiration og metodisk rettesnor. Jeg har også tænkt mig fremadrettet at krydse udvalgte metodiske tilgange af i bogen, når jeg har inddraget dem i min undervisning over mine treårige historieforløb. Hermed vil jeg kunne sikre en større grad af systematik i min metodeundervisning.

Jeg vil foreslå min faggruppe på skolen, at vi køber bogen i et eksemplar til hver af lærerne, men jeg har nok sværere ved at se, at den vil være relevant som klassesæt til eleverne – hertil er den for vanskeligt tilgængelig og vil ganske enkelt ikke i tilstrækkeligt omfang kunne komme i spil i den daglige undervisning – men måske kunne man prøve l-bogen af som forsøg i en klasse.

Anders Bærholm Frikke

Rusland 1917-21

ANTONY BEEVOR:
Rusland. Revolution og borgerkrig 1917-21. Lindhardt og Ringhof 2022, 608 sider, 350 kr.

Lad det være sagt med det samme. Antony Beevors mursten om de russiske revolutioner og tiden frem mod 1921 er uhyre spændende og medrivende læsning. Læ-

sere, der tidligere har læst Beevors bøger om fx Kreta eller den spanske borgerkrig, bliver ikke skuffede. Også denne bog er som de tidligere bøger spækket med spændende detaljer.

Bogen om Rusland er opdelt i fire overordnede dele: Del 1 omhandler baggrunden for og forløbet af revolutionerne i 1917 (perioden 1912-17). Del 2, 3 og 4 omhandler henholdsvis årene 1918, 1919 og 1920. Del 4 afsluttes med et kapitel med den deprimerende titel 'Håbets død' (herom senere).

Antony Beevor giver sine hovedpersoner Kerenskij, Lenin og Trotskij meget hårde ord med på vejen. Kerenskij anser han for at være ekstrem naiv, idet han "... så sig selv for hævet over slagsmålet mellem socialister og liberale, men han kunne ikke se, hvor farlig kløften mellem dem var blevet" (side 91). Naiviteten var ifølge Beevor kombineret med storhedsvanvid. Sagt med Beevors ord: "Kerenskij så stadig sig selv som den russiske revolutions Bonaparte ... Et sådant

storhedsvanvid tydede i høj grad på, at han var ved at miste sin dømmekraft" (s. 95).

Lenin var "... med sin store skaldepande, sit profesoragtige skæg og gennemborende, smalle øjne" (s. 61) ifølge Beevor såvel selvbevidst som ekstrem hensynsløs. En mand der troede på sin egen genialitet og kun havde foragt overfor sine modstandere. Ifølge Beevor var Lenins mål meget klart, idet han "... ønskede borgerkrig til at udslutte alle modstandere og rivaler" (s. 119). Han refererer i forlængelse heraf til Maxim Gorkijs karakteristik af Lenin, hvori denne blandt andet siger: "Det er derhen, proletariatet bliver ledt af dets nuværende leder, og man må forstå, at Lenin ikke var en almægtig magiker, men en koldblodig fupmager, som hverken skåner proletariats ære eller liv (s. 120). Leninkulten og den udbredte terror, der voksede frem, var ifølge Beevor en reaktion på Faina Kaplans mislykkede mordforsøg på Lenin i sommeren 1918. Den kommunistiske ledelse svarede således igen på mordforøget med ordene: "Vi må tage hævn for de sår, der blev påført vor kære leder af verdensproletariatet, kammerat Lenin" (s. 240). Herefter rullede Tjekaen for alvor terroren ud over Rusland, idet tusinder blev arresteret. Heraf blev mange henrettet uden en forudgående reel rettergang.

Lev Trotskij beskriver Beevor som "en naturlig scenekunstner ... (der) ... nød at spotte enhver tydelig burgøjser eller burzjuj (et medlem af bourgeoisiet), som han identificerede på deres tøj midt blandt publikum". I forlængelse heraf citerer han John Reed for ordene: "Hans magre, spidse ansigt var formelig mefistofelisk med sit udtryk af ondskabsfuld ironi" (s. 108). Dertil kom, at Trotskij som anti-demokrat "... hånedemokrater for deres »intellektuelle, pseudoaristokratiske, sippede holdning til folket«".

Bogen følger kronologisk de utallige kampe og konflikter, der fulgte efter oktoberrevolutionen mellem Ruslands mange politiske grupperinger overalt i det store russiske rige. I alle konflikterne stod 'De Røde' (bolsjevikkerne) på den ene side og 'De Hvide' (som blandt andet rummede mensjevikker, monarkister og kosakker) på den anden. Slag efter slag og konflikt efter konflikt beskrives i al sin gru. Således kan man læse om situation i januar-februar 1920: "Mange kunne ikke glemme de paniske scener på broen, som både var til landevej og jernbane. En del, deriblandt en sygeplejerske, blev knust under toghjulene. Deres lig blev trillet ned i floden under broen. En kalmuk (mongol) stak i desperation sine børn og sin kone ihjel og dræbte så sig selv".

Hverken taktiske overvejelser, militære operationer eller blodige detaljer er der sparet på, når den russiske borgerkrig beskrives. Flere gange i teksten sættes lig-

hedstegn mellem bolsjevikernes / tjekaens handlinger og de handlinger, der efter juni 1941 blev begået af de tyske SS Einsatz-grupper (fx s. 514). Om end de blodige overgreb i de to situationer fandt sted under vidt forskellige omstændigheder, har Beevor en pointe i sammenligningen.

Beevors bog om Rusland giver helt sikkert et godt fantastisk overblik over, hvorledes oktoberrevolutionen påvirkede landet ud fra et militærhistorisk synspunkt. Svagheden i bogen er, at den har meget lidt blik for, hvorledes de mange kampe og konflikter påvirkede almindelige russere. Det tidligere omtalte kapitel 40 er på det nærmeste undtagelsen. Her kan man læse, at millioner af mennesker såvel i byerne som på landet bukkede under for den udbredte sultkatastrofe, der bredte sig i oktoberrevolutionens kølvand. Ifølge Beevor blev sulten forstærket af "kommunisternes ideologiske stædighed og uforsonlighed", idet de minimale ressourcer, der var tilgængelige, blev misbrugt af den kommunistiske ledelse. Han citerer således en tidligere (unavngiven) juraprofessor i Petrograd for at sige: "Mens folk sulter her, bliver heste fodret med ... spaghetti! Atten pud (295 kilo) spaghetti blev sendt til én institution til at fodre deres heste med" (s. 519), idet hestenes liv øjensynligt blev regnet for mere værdifulde end menneskeliv i det nye socialistiske Rusland.

I en kort afslutningstekst med titlen 'Djævlens lærling' filosoferer Beevor over borgerkrigen og ikke mindst den russiske borgerkrigs kendetegn. Herunder kommer han ind på begrebet 'brodermord'. Om sidstnævnte siger han: "Brodermord er nødvendigvis grusomme på grund af deres mangel på definerbare frontlinjer, på grund af deres øjeblikkelige inddragelse af det civile liv og på grund af det frygtelige had og de mistanker, de avler" (s. 526). Dette fører frem til en konstatering af, at hovedårsagen til De Hvides fiasko var et "»moralsk sammenbrud« - at de opførte sig lige så slemt som deres bolsjevikiske fjende". På denne baggrund giver bogens sidste linjer ingen mening. Her skriver Beevor nemlig: "Alt for ofte repræsenterede De Hvide de værste eksempler på menneskelighed. Men når der gjaldt ubarmhertig umenneskelighed, overgik ingen bolsjevikkerne". (- Det kan dog ikke udelukkes, at Beevors oprindelige tekst her er lidt klunget oversat).

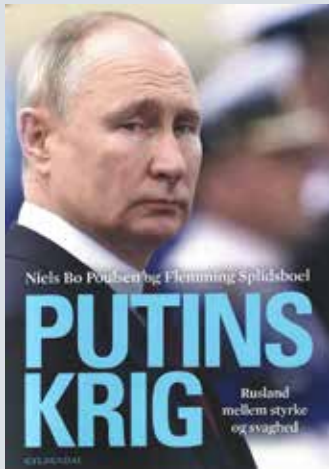
Antony Beevors bog 'Rusland. Revolution og borgerkrig 1917-21' bør anskaffes af ethvert bibliotek på de gymnasiale uddannelser, idet mange lærere ganske givet ville kunne finde masser af ny viden og inspiration heri. For elever vil bogen dog være alt for omfattende og detaljeret. Selv i forbindelse med udarbejdelse af større skriftlige opgaver vil det ganske givet være et uoverskueligt projekt for hovedparten

af eleverne på de gymnasiale uddannelser at anvende bogen. Den kræver nemlig, at læseren har indsigt i emnet for at få udbytte af bogen.

Enkelte steder kan det forekomme vanskeligt at skelne mellem fiktion og fakta i Beevors fremstilling. For at gøre teksten lettere tilgængelig og spændende at læse er den 'peppet op' med detaljer, som Beevor ganske givet ikke har belæg for. Det er forfatterens valg, og for bogen her også et godt valg. Af hjælpemidler indeholder bogen en ordliste, et veludbygget noteapparat, et stikordsregister samt en særdeles omfangsrig bibliografi.

Jens-Peter Fage Madsen

Aktuel og velskrevet bog om Putin, Rusland og krigen i Ukraine

NIELS BO POULSEN
OG FLEMMING
SPLIDSBOEL: *Putins
krig – Rusland mellem
styrke og svaghed*,
Gyldendal 2023, 246
sider, 250 kr.

Dette er en rigtig god bog til alle, der vil vide noget om Putin, Rusland i dag og krigen i Ukraine. To dygtige og velskrivende kendere af Rusland

har med imponerende aktualitet skrevet en bog, der sætter et skarpt og gennemtrængende lys på spørgsmålet: Hvad ligger bag Ruslands angreb på Ukraine – og hvad kan det udvikle sig til?

De fleste af os må indrømme, at Ruslands angreb på Ukraine d. 24. februar 2022 kom som en kæmpe overraskelse. Mens de russiske tanks væltede ind i Ukraine – og senere kørte fast – måtte vi i Vesten vænne os til en ny situation: Den største krig i Europa siden Anden Verdenskrig udfoldede sig for vores øjne, og den ser ikke ud til at slutte foreløbig.

For at forstå den udvikling, må man finde ud af, hvad der er sket i Rusland, og her er de to forfattere nogle af de mest kompetente til at give os dette indblik. Niels Bo Poulsen er militærhistoriker, ph.d. og chef for Forsvarsakademiets Institut for Strategi og krigsstudier. Flemming Splidsboel er en meget benyttet kommentator i TV og forsker ved DIIS med speciale i det postsovjetske rum. De har skrevet bogen sammen, og den let at læse og samtidig så nuanceret, at man får mange forskellige aspekter og synsvinkler med.

I seks kapitler á 25-40 sider får man indblik i Ruslands historie og situation i dag med fokus på krigen i Ukraine. Først gennemgås Ruslands mange omvæltninger – eller transitioner, som det kaldes. Ikke mindst den sidste, hvor den helt ukendte Putin fik magten, befæstede sin magt og tilsyneladende ikke vil afgive den inden for en overskuelig årrække.

Dernæst får man et klart billede af det system, som Putin har skabt, der meget præcist bliver beskrevet som et kleptokrati, hvor en lille gruppe oligarker og inderkredsen omkring Putin samler al magt og rigdom, mens den almindelige russer må finde sig i ringe levevilkår, og jo ringere jo længere man er fra storbyer som Moskva og St. Petersburg.

Ruslands økonomi er temaet for det tredje kapitel. Rusland er ikke ved at gå rabundus på grund af krigen eller Vestens sanktioner, og de er stille og roligt ved at finde andre partnere som Kina og lande i Mellemøsten og Asien. Men på lidt længere sigt er udsigterne ikke lyse med omfattende korruption samt manglende fornyelse og innovation.

Udenrigspolitisk er Rusland en paria set fra Vesten, men nye muligheder dukker op, og mange lande vil gerne dyrke samarbejdet med Rusland, der udfordrer den amerikanske dominans. På den anden side ser Rusland ud til – på lidt længere sigt – at blive lillebror i forhold til et stadigt mere sikkert og stærkt Kina.

De to næste kapitler omhandler Ruslands krigsmagt og krigen i Ukraine, som har stået på avisernes forsider i mere end et år. De to forskere bekræfter, at det russiske militær trods omkalfatringen de seneste år har både styrke og store svagheder. Det sidste viste sig ved angrebet sidste år, hvor de russiske styrker efter den første fremgang blev slået tilbage, og hvor fronten stort set ikke har bevæget sig det sidste halve år. Nye russiske angreb venter forude, men vil de flytte fronten meget?

Bogen slutter med, at de to ruslandskendere forsøger at se ud i fremtiden, og tre scenarier er mulige: I det første fortsætter Rusland i parløb med Kina at sikre autokratiernes magt, så Vestens indflydelse i verden eroderes væk. I det næste scenarie bliver Rusland præget af interne konflikter og tilbagegang, og i det sidste scenarie rykker Rusland på en eller anden måde tættere på EU og Vesten, og vi kan genoptage et samarbejde i Europa med Rusland som en vigtig og troværdig partner. Det vil ske efter en fred eller våbenhvile, og vi skal i Vesten også have øje for de muligheder for samarbejde, som kan vise sig trods krig og voldsom retorik. Hvilket scenarie, der vil blive til virkelighed, kan man naturligvis ikke spå om, men der er muligheder for flere veje end én.

Spørgsmålet om årsagen til krigen skal først og fremmest findes i den historieopfattelse og det virkelighedsbillede, som præger Putin og mændene omkring ham. Vigtigt er opfattelsen af, at Rusland altid har og vil være truet udefra – tænk bare på Napoleons felttog og Hitlers angreb i 1941. Dernæst er Putins ofte citerede beklagelse af Sovjetunionens fald centralt, og hans mål er i dag at genetablere en del af det imperium, som gik i grus med Den kolde Krigs afslutning. Væsentligt er det også, at man i Rusland ikke har taget et reelt opgør med de værste begivenheder i den russiske/sovjetske historie som uhyrlighederne i Stalin-perioden, herunder Gulag (arbejdslejrene) og Holodomor – den menneskeskabte sultkatastrofe i Ukraine i 1930'erne.

Bogen er en rigtig 'læsebog' uden illustrationer, fotos, tabeller og figurer, og der er i øvrigt ingen litteraturliste eller indeks. Men teksten er som sagt velskrevet, og dens aktualitet forklarer nok det sparsomme udstyr.

Anskaf bogen til dig selv, kollegerne og skolen. Lad eleverne læse udvalgte afsnit, når historietimerne skal handle om den frygtelige krig i det ellers så fredelige og fremgangsrigte Europa.

Andre gode bøger om Ukrainekrigen og Rusland, som for nylig har været anmeldt i Noter:

- Carsten Jensen og Mette Skak (red.): *Putins Rusland*
- Pavel Filatjev: *ZOV – En russisk soldats dagbog fra Putins krig i Ukraine*

Ulrik Grubb

Kom helt tæt på Ukraine-krigen

PAVEL FILATJEV: *ZOV – En russisk soldats dagbog fra Putins krig i Ukraine, Gad 2023, 175 sider 250 kr.*

En af de soldater, der var med, da Putin angreb Ukraine, hedder Pavel Filatjev, og han var stationeret på Krim og var med i første angrebsbølge frem mod til Kherson og Mykolajev. Han gjorde tjeneste i en eliteenhed, De Luft-

bårne Troppers 56. Faldskærmsregiment, som hans egen far også havde tilhørt. Pavel havde inden krigen

prøvet flere forskellige jobs bl.a. som hesteopdrætter og også deltaget i de russiske krige i Kaukasus tidligere. Nogle få måneder før angrebet på Ukraine havde han igen underskrevet en kontrakt med hæren, og derfor var han med, da Putin beordrede angrebet.

Under krigen skriver han dagbog på sin telefon, og det er dette, der er grundlaget for bogen, som nu er udgivet på flere forskellige sprog i Vesten. ZOV er russisk for 'opkald', men hentyder også til de store Z'er, der er malet på de russiske militærkøretøjer.

Dagbogen omfatter perioden fra 24. februar kl. 00 om natten frem til midten af april 2022, hvor Pavel blev evakueret, da hans øjne var i en ringe forfatning efter et artilleriangreb. Dagbogen giver et meget tæt billede af forholdene for den almindelige russiske soldat, der må døje med et utal af forhindringer ud over selve krigen. Soldaterne får næsten intet at vide, ordrerne er ofte ufuldstændige, modstridende og kommer for sent eller i sidste øjeblik. Korruptionen er omfattende, våben og materiel er forældet og ussel, og fx kan den store lastbil, som Pavels mortérkastere transporteres på, ikke bremse. De overordnede er tilsyneladende ligeglade med soldaternes forhold, og soldaterne får ofte ingen forplejning og må sove på jorden i bidende frost uden beskyttelse mod vejr og vind.

I mange situationer er ledelsen af soldaterne helt ufor-svarlig, og i slutningen af dagbogen slår Pavel fast: "Jeg var ikke bange for at dø – jeg var vred – vred over at give mit liv på så tåbelig vis, vred over alle dem, der allerede havde mistet deres liv og gode helbred på grund af det her lort, uden nogen idé om hvorfor eller for hvis skyld, de gjorde det. [...] Jeg var vred over, at den øverste ledelse sked på os – de havde på alle måder vist, at de ikke anså os for mennesker, at vi ikke var andet end kvæg. Vred over, at de før krigen, som de selv startede, havde gjort alt for at bringe vores hær til fald. Og under hvert eneste artilleriangreb gentog jeg for mig selv: "Gud, hvis jeg overlever, så vil jeg gøre alt for at ændre det her". (s.148) Efter hospitalsopholdet – som også var meget ringe og mangelfuldt – blev dagbogen offentliggjort gratis som lydbog på YouTube og aflyttet af over en halv million, og på den måde indfrieede han det løfte, han gav sig selv under artilleriangrebene. Men det betød også, at han ikke kunne blive i Rusland. I dag har han fået asyl i Frankrig, for han stod til 15 års fængsel, hvis han var blevet i Rusland.

ZOV er et meget engageret, subjektivt og vredt indlæg i historien om Ukraine-krigen. I en undervisnings-sammenhæng kan uddrag bruges til at give eleverne et indblik i, hvad krig er. Og det er også oplagt at tage en diskussion af de kildekritiske problemer, som denne beretning rejser. Selve dagbogen er trykt med

kursiv, mens supplerende overvejelser er trykt med almindelig skrift. Derfor er det ikke kun en dagbog, men også et glødende indlæg i en historie, som vi i dag ikke kender slutningen på.

Som det fremgår af ovenstående citat, er sproget upoleret og meget direkte, og der er ikke tale om en velformuleret og gennemarbejdet tekst. På den anden side er den i sin umiddelbarhed en særdeles interessant kilde til det, som vi – langt fra krigens tummel – læser om i aviserne hver dag.

Ulrik Grubb

Back in the USSR

MARSHA GESSEN: *Manden uden ansigt. Vladimir Putins usandsynlige vej til magten. Gutkind, 2022, 448 sider, 300 kr.*

En stridbar, hårdtslående og hidsig knægt i 1950ernes kommunalka-slum i Leningrad. Sådan begyndte det for den Vladimir Vladimirovich Putin (f.1950), der i dag i hvert fald i den vestlige verden - fremstår

som det fremmeste politiske hadeobjekt siden Adolf Hitler.

Det er *Marsha Gessens* grundopfattelse, at den lille Vladimirs bøllenatur og platte og grove sprogbrug har holdt sig uændret gennem voksenlivet. Samtidig har han været den farveløse 'apparatjik' – systemets mand.

Marsha Gessen (f. 1967) er prisbelønnet russisk-amerikansk journalist og forfatter. Hun/han (*Marsha Gessen* har skiftet køn) hører til den generation af intellektuelle, der som unge ønskede at bygge et nyt demokratisk Rusland på sovjetsamfundets ruiner. Bogen bygger på mange års journalistisk research, ikke mindst undersøgelser af korruption og de mange terrorhandlinger i relation til Kaukasus-krigene, kombineret med omfattende interviews med politiske modstandere af Putin, hvoraf mange i dag lever i eksil.

Førsteudgaven af *Manden uden ansigt* udkom allerede i 2011. Den er nu genudgivet med et forord, dateret april 2022. Overfaldet på Ukraine kom som en stor overraskelse. De allerfleste både i Rusland og

Ukraine anså en krig af disse dimensioner for utænkelig. *Marsha Gessen* begrundet genudgivelsen med, at hun betragter krigen som en logisk konsekvens af den magtudøvelse og transformation af det russiske samfund, Putin har gennemført siden han overtog præsidentembedet i 2000.

“Putin har fra første færd fortalt os, hvem han er,” påpeger *Marsha Gessen*, der har den opfattelse, at den brutale og uindskrænkede magtudøvelse hele tiden har været Putins ultimative mål. Den enorme rigdom, han har skaffet sig, er blot et frynsegode og et middel til realisering af dette mål. *Marsha Gessen* forudser, at Putin vil fortsætte sin krig uanset omkostningerne i menneskeliv og ressourcer.

Der var intet i den ansigtsløse Putins ungdom, der pegede i retning af en politisk karriere. Efter jurastudiet lykkedes det ham at blive ansat i KGB. Her var han en underordnet papirnusser i Leningrad. Da han blev gift, delte det unge par en toværelses lejlighed med Putins forældre. Efter et års ophold på spionskole i Moskva blev han udstationeret i en ganske underordnet og trivial stilling i Dresden frem til DDR's sammenbrud i 1989. Her oplevede han og familien et samfund, hvor hans Stasi-kolleger – målt med russisk standard – levede i overflod.

Det afgørende vendepunkt kom, da Putin som overflødiggjort og hjemvendt spion blev knyttet til den nyvalgte Leningrad-borgmester, Anatolij Sobjtjaks, administration. Putin hævder, at han forlod KGB, men meget tyder på, at han reelt blev ansat på borgmesterkontoret som KGB-overvåger af det folkevalgte bystyre. Her blev han i stand til at skaffe sig mange nyttige kontakter og lærte kunsten at tappe økonomiske gevinster ud af sin magtposition.

I 1996 blev Putin tilknyttet Boris Jeltsins administration i Kreml. Og så fulgte den overraskende lynkarriere først som direktør for FSB – nyt navn for KGB – derefter som ministerpræsident og fra nytåret 2000 som præsident. Til hele verdens overraskelse. Det er *Marsha Gessens* opfattelse, at inderkredsen omkring den syge og trætte Jeltsin satsede på Putin, netop fordi han blev opfattet som en loyal og styrbar bureaukrat. Det var en alvorlig fejltagelse. I et forrygende tempo gennemførte Putin en 'vertikal revolution,' der afmonterede det skrøbelige demokrati og tog magten fra provinsguvernørerne. Den folkelige støtte hentede han ved at fremtræde som stærk mand i en tid, præget af Stalin-nostalgi. Han tog et hårdhændet greb om de private tv-kanaler, genoptog krigen i Tjetjenien og satte hårdt ind mod en række muligvis FSB-iscesatte terrorhandlinger. Politiske modstandere blev arresteret eller tvunget i eksil og uforklarlige nedskydninger fandt sted. Giftmord hørte til dagens orden.

Med sin undersøgende journalistik afdækker *Marsha Gessen* de processer, der har skabt Putin-systemet. Da *Manden uden ansigt* udkom i 2011 levede der endnu et krav om frihed og demokrati i den veluddannede middelklasse, som *Marsha Gessen* selv hører til og er solidarisk med. Bogens sidste kapitel fortæller begejstret om de omfattende demonstrationer – symboliseret ved hvide bånd – der fandt sted i Moskva og 99 andre byer i forbindelse med parlamentsvalget i december 2011, som Putins 'Forenet Rusland' kun med nød og næppe og valgsvindel vandt. Strategien var at få Putin til at fremtræde som svækket. Lykkedes det, ville hele systemet falde sammen, mente lederne af demonstrationerne.

Set fra i dag kan vi kun konstatere, at det håb og den optimisme, der mobiliseredes her, har været uden hold i virkeligheden.

Manden uden ansigt kan varmt anbefales. Bogen er holdningsbåret, men også grundig og veldokumenteret i sin research. Den vil give den gymnasiale historielærer indblik og overblik. Og den er skrevet i et så tilpas levende og situationsbestemt sprog, at også elever kan gå om bord i den i forbindelse med SRP-opgaver.

Knud Holch Andersen

Dæmonen og dæmonerne

SAMUEL RACHLIN: *Jeg, Putin. Det russiske forår og den russiske verden. 2.udg. Forlaget Grønningen 1 2022 (1. udg. 2014). 256 sider. 250 kr.*

I forordet til anden udgave, det eneste nye i forhold til første udgave, er der et forståeligt element af "hvad sagde jeg". Det under man gerne forfatteren, for der er

noget om det. S. 246-47 citerer han præsident Carters tidligere sikkerhedspolitiske rådgiver Zbigniew Brzezinski for tre mulige videreudviklinger af Ukraine-konflikten, som den tog sig ud i 2014. Den tredje var en russisk invasion. Og man må indrømme at denne mulighed stemmer bedst med personen Putin som beskrevet af Rachlin.

Den foreliggende bog er imidlertid ikke en egentlig Putin-biografi. Bogen koncentrerer sig om begiven-

hederne i 2014 og de nærmest foregående år, med lejlighedsvis tilbageblik. Dispositionen kan være lidt svær at følge; kapitlerne ser ikke ud til at komme i nogen bestemt logisk sekvens, og det er heller ikke sådan, at de enkelte kapitler hver for sig udgør et hele. Det gør bogen mindre anvendelig i sin helhed, men dele af den kan udmærket bruges – her kan navnlig anbefales "Den russiske verden" (s. 91-103) og en skræmmende analyse af en russisk historiker, der sammenligner Rusland i 1991 med Tyskland efter Versaillesfreden, gengivet s. 174-82.

Bogen bygger på interviews, avisartikler o.l., som der er refereret til i teksten (der er ikke nogen materialeliste), samt ikke mindst forfatterens egne iagttagelser. Der er gennemgående en del mere opinion end information, og forfatteren bidrager også med egne oplevelser og kommentarer af personlig art.

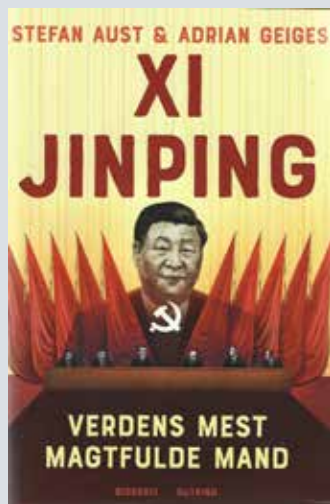
"Det russiske forår" er den – blodigt ironiske – betegnelse for den styrkelse af Ruslands magt, og ikke mindst præsident Putins, der fandt sted i og omkring år 2014, med annekserne af Krim og støtten til separatistbevægelserne i Østukraine. Hvor alle andre forår rundt om i verden drejede sig om demokratisering, var det russiske forår kendetegnet af imperialismen og opbygning af en autoritær statsmagt.

For læseren lades ikke i tvivl: Putins imperialismen har det russiske folks helhjertede tilslutning, endda i en sådan grad at præsidenten nærmest bliver skubbet frem af folkestemningen. Begrebet "den russiske verden" dækker denne stemning, og den beskrives på udmærket vis i kapitlet af samme navn. Nu er det ikke forfatterens mål at drage omfattende sammenligninger, men det kan andre jo gøre: Elementet af forfølgelsesvanvid finder man centralt i enhver nationalisme, navnlig i totalitære stater, tænk bare på "den jødisk-bolsjevistiske verdenssammensværgelse". Elementet af herrefolksmentalitet har russerne heller ikke monopol på, selv om det for tiden er mest iøjnefaldende hos dem. Tænk bare på Frankrigs "mission civilisatrice" og englændernes "white man's burden". I Frankrig og England har man så nogenlunde affundet sig med tabet, og tyskerne måtte lære det på den hårde måde.

Det rigtig spændende er naturligvis om den nuværende krig i Ukraine vil få russerne ned på jorden igen, eller om det bliver kineserne der gør det en gang i fremtiden, eller om det hele går op i røg.

Axel Moos

Den Store Styrmand

STEFAN AUST & ADRIAN GEIGES: *Xi Jinping – verdens mest magtfulde mand*. Forlaget Gutkind 2023. 272 sider. 300 kr.

De to forfattere er kendte skikkelser indenfor den tyske medieverden, og den opgave de har påtaget sig ved at skrive en biografi om den kinesiske leder Xi Jinping, bør hilses velkommen. For Xi er utvivlsomt en af verdens mest magtfulde mænd, og kendskabet til ham er endnu ikke særlig udbredt i Vesten.

Men den foreliggende bog er nu ikke en biografi som biografier er flest. Den handler mere om dagens – og gårsdagens – Kina end om personen Xi Jinping. Hvis man klipper det ud der direkte handler om Xis barndom, opvækst, familieforhold, tanker og følelser, får man en ret kort bog ud af det. Det er der vel ikke noget at sige til, for det er sikkert ikke nemt at skaffe fyldige oplysninger om den slags. Og dagens – og gårsdagens – Kina er bestemt også et spændende emne. Forfatterne beskriver hvordan deres bog blev modtaget i Kina, og det var ikke så positivt. De fik en fornemmelse af, at man ikke mente at der overhovedet burde skrives biografier af Xi, som om han var et almindeligt menneske. Bogens materiale er avis- og tidsskriftartikler, langt det meste af vestlig oprindelse.

Det indledende kapitel, om covid19 pandemien, burde forfatterne nok efter moden overvejelse have udeladt eller helt omskrevet. Bogens tyske originaludgave udkom i 2021, og på udgivelsestidspunktet kunne det godt se ud som om den kinesiske nultolerancestrategi havde virket: hård, men effektiv. Sådan så det jo ikke ligefrem ud ved slutningen af 2022, hvor Xi måtte give efter for et massivt folkeligt pres og ændre strategien 180 grader. Tilsyneladende har forfatterne kunnet nå et par meget nødvendige opdateringer i den danske udgave, men det har til gengæld gjort kapitlet temmelig modsigelsesfuldt: beundrende i starten, realistisk til sidst.

Generelt er forfatterne ikke bange for de store armsving eller superlativer, når de skal beskrive det moderne Kina. Det er måske let forståeligt, men det betyder at den tilbagestående del af Kina, som forfatterne udmærket ved eksisterer, skubbes lidt for meget i baggrunden.

Xis forældre og opvækst beskrives kort, indenfor rammerne af Kinas generelle historie. Han var en af "prinserne", dvs. efterkommer af Maos tidlige kampfæller, hvilket til at begynde med så absolut ikke var en fordel. Som Stalin fik Mao ryddet grundigt op blandt sine gamle kammerater, om end han normalt ikke fik dem henrettet, blot skubbet ud i mørket, hvorfra flere af dem var i stand til at komme tilbage. Senere, da Mao og Firebanden var fortid, blev det "prinsernes" tur. Men til trods for at også Xi led under Maos forfølgelser, har han aldrig taget afstand fra "Den Store Rorgænger", tvært imod. Forfatterne mener at Xi er ved at tage Mao som forbillede mht. stil og persondyrkelse (jf. denne anmeldelses overskrift).

Der er helt bestemt mange interessante problematikker i bogen: Hvordan forsoner man f.eks. Kungfutsen med kommunismen? Og med Maos kampagne "bekæmp Kungfutsen..."? Og hvordan forener man kommunisme og markedsstyring? Hvad det sidste angår, påpeger forfatterne at den tilsyneladende kapitalistiske udvikling skal ses som en slags NEP-politik, beregnet på at vare et stykke tid indtil kommunismen kan indføres. Xis politik ses som en styrkelse af partiet imod markeds kræfterne. Dette er unægtelig et interessant synspunkt, i betragtning af at kommunistpartiets dominans over markeds kræfterne vel var det der sendte Sovjetunionen ud i dens sidste, afgørende krise. Xi kræver at partiet tages med på råd i erhvervsbeslutninger – så må man bare håbe at partifunktionærerne har forstand på den slags, og at de ikke er korrupte.

Som politisk system er Kina overordentlig interessant. Nu virker det som om en ny, stærk mand, den stærkeste siden Mao, er ved at forandre det.

Axel Moos

Den tornebestrøede vej

THORSTEN BARRING OLESEN: *Den svære dans. Danmark og det europæiske samarbejde*. Gads Forlag 2022. 432 sider. 400 kr.

Forfatteren beskriver formålet med bogen således: "Den danske tilgang til EU er dog stadig præget af både-og og af ja og nej. Bogen vil belyse dobbeltheden og dilem-

lemmaet gennem en historisk oprulning af det danske

forhold til europæisk samarbejde og den europæiske integrationsproces fra 1945 til i dag" (s. 13). Og det er netop hvad den gør. Læseren får en gedigen og indholdsrig kronologisk fremstilling, solidt dokumenteret og rimelig afbalanceret i sin stillingtagen, uden at være "neutral". Man skal ikke lade sig narre af omslagstegningen, der antyder grimme overgreb fra store og svært beskoede EU-fødder mod små, danske fødder i strømpesokker eller sandaler, indtil det hele ender med at de danske fødder overgiver sig og går til fælles fodvask (eller hvad det nu er?) med EU-fødderne.

Der opregnes fire faktorer (kaldet "arvestykker") der spiller en afgørende rolle for danskernes syn på EU: Småstatserfaringen, neutralitetserfaringen, den sociale modelerfaring og det nordiske momentum (s. 37). Disse fire faktorer inddrages undervejs, men påvirker ikke bogens struktur; den er og bliver kronologisk. Perspektivet i fremstillingen er overvejende et beslutningstager-perspektiv. Jo længere vi kommer frem i tid, jo mere gøres der ud af holdninger i befolkningen, uden at der dog gås voldsomt i dybden med analyser; der er heller ikke meget tabelmateriale i form af meningsmålinger.

Bogen indledes med et kort historisk tilbageblik på Danmarks reduktion til småstatsstatus og på erfaringerne med neutralitet. Isoleret set skulle det vel være indlysende fordelagtigt for en småstat at indgå i et forpligtende samarbejde hvor det er regler mere end magt der bestemmer, men de danske erfaringer med neutralitet er ikke helt så dårlige som andre europæiske småstater. Dertil kom så opbygningen af velfærdsstaten og de nordiske sympatier, der for en tid pegede væk fra EF.

Vi følger herefter alle stadierne på den tornebestrøede vej: Blokopbygningen i Europa efter Anden Verdenskrig, de mislykkede forsøg på nordisk sikkerhedspolitik og økonomisk samarbejde, samarbejdet i den atlantiske ramme, EF og EFTA, Danmarks indtræden i EF, Fællesakten og det indre marked, Maastricht og Edinburgh, Amsterdam og Lissabon, kampen om de danske forbehold, optagelsen af nye medlemmer i Central- og Østeuropa og endelig et udblik i fremtiden, under inddragelse af overfaldet på Ukraine og risikoen for en amerikansk tilbagetrækning. Vi får det hele med.

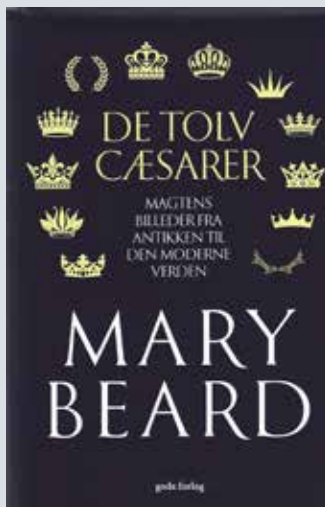
Undervejs tages flere interessante spørgsmål op: Hvordan kan det f.eks. være at EU-modstand oprindeligt var venstreorienteret, men nu overvejende er højreorienteret? Og hvordan kan man forklare ændringerne i de forskellige befolkningsgruppers holdning (dette måtte forfatteren nu godt have ofret nogle flere ord og nogle tabeller på). Socialdemokratiets problemer med EF/EU behandles grundigt.

Forfatteren introducerer et par nye begreber, "funktionelle tyskere" (Danmark i dag) og "funktionelle skandinaver" (Tyskland i dag) – i en slags hilsen fra 1970ernes problem-Danmark til succes-Danmark af i dag, der ser ud til at have glemt alt om de moralske pligter for et overskudsland til at sætte gang i den økonomiske udvikling i stedet for at træde på bremsen.

Alt i alt er bogen eminent velegnet som genopfriskningskursus for dem der ved – eller har vidst – det hele og til vidensopbygning for dem der ikke ved.

Axel Moos

Romerkejsere fra oldtid til nutid

MARY BEARD: "De tolv cæsarer, magtens billeder fra antikken til den moderne verden" oversat af Anders Nygaard, Gads Forlag 2022, 528 sider, 400 kr. med moms.

Hvis man med bogen forventer at få en række nytolkninger af de første 12 cæsarer (inkl. Cæsar, der som bekendt ikke var kejser (*princeps* som den officielle titel var) til

og med Domitian (kejser 81-96 e.v.t.), bliver man skuffet. Skuffelsen lægger sig imidlertid hurtigt, for Mary Beard, professor ved Cambridge University, har skrevet en bog, der sætter billederne af de 12 cæsarer ind i en kunsthistorisk sammenhæng fra oldtid til nutid. Den er udmærket oversat af Anders Nygaard, der heldigvis ikke er faldet i grøften med brug af anglicismer.

Udgangspunktet er den romerske historie- og biografiskribent, Sueton (ca.70-ca.130 e.v.t.), der med stor vægt på hofsladder og karaktertræk har skildret 11 kejsere (og diktatoren Julius Cæsar) fra Augustus (kejser 27 f.v.t.- 14.e.v.t.) til og med Domitian. Dernæst bruges de antikke statuer og portrætter, som der findes utallige af, og ikke mindst de kejserligt udstedte mønter, der om ikke gengiver kejserportrætterne 100 % så i al fald er samtidige kilder. Denne metode til at beskrive de romerske kejsere og deres historie er der intet nyt i, men Mary Beards force er, at hun med mange eksempler fortæller historien, om hvordan de romerske kejsere er blevet skildret i middelalder, renæssance, barok og nyere tid. Med flotte billeder analyseres de mange statuer, buster og malerier af de romerske kejsere, ligesom der gives bud på, hvilken

betydning det kunne have, at f.eks. engelske konger gerne ville eje både statuer og malerier af f.eks. de "onde" kejsere som Caligula (37-41 e.v.t.) og Nero (54-68 e.v.t.). Måske har det været en form for "memento mori" ("Husk, at du skal dø") og senere tanken om, hvordan det gik Charles I, der blev henrettet i 1649. Der er bl.a. tale om store kunstnere som Tizian, Tintoretto, Veronese og Rubens, der alle har arbejdet med billeder, hvor de romerske kejsere indgår.

En af Mary Beards mange gode pointer er, hvordan kejserne er blevet misbrugt mere eller mindre bevidst, bl.a. ved at mange af keiserportræterne er blevet fejlfortolket. Således eksisterer der mange gengivelser fra 1500-1800-tallet af kejser Vitellius, der var én af de 4 kejsere fra året 69 e.v.t. Det viser sig desværre bare, at det antikke portræt, der ligger til grund for senere afbildninger af denne kortvarige regent, ikke skal forestille kejseren. Et andet grelt eksempel er Spurrinna, den spåmand, der ifølge Sueton, advarede Cæsar, om at han skulle vogte sig for 15/3 44 f.v.t., på et gobelin fra Henrik 8.s tid gengives som en kvinde(!). Apropos kvinder er mange blevet forvirret af og har forvekslet de to Agripinna-figurer. Agripinna d. Æ er den gode mor, der sørger over sin søn, Germanicus, som Tiberius (kejser 14-37 e.v.t.) muligvis stod bag drabet på, og hendes datter, den knap så gode, Agripinna d. Y, der var gift med Claudius (kejser 41-54 e.v.t.), som hun muligvis forgiftede, og mor til Nero, som lod hende myrde. Som illustration til kejsernes folkelige betydning gengives et sæt "Nero-tændstikker" og en "Augustus-øl" og en "Augustus-chokolade-mønt". Et kuriosum er den historie, der indleder bogen, om at Andrew Jackson, USA's præsident 1829-1837, der, da USA jo var republik, pure nægtede at blive begravet i en romersk "kejser"-sarkofag, som nogle af hans tilhængere havde tiltænkt ham. Et gennemgående tema er således, at selv om et utal af billedgengivelser af de romerske kejsere er falske, kopier eller fra en meget senere tid, har de alligevel stor betydning til at fortælle historien om, hvordan de er blevet brugt og misbrugt og opfattet i senere tider.

Bogen bygger på omfattende forskning. Alene fodnoterne udgør over 50 sider, og litteraturlisten ligeså, mens billedfortegnelsen (over de mange flotte gengivelser) fylder 25. Alligevel har Mary Beard en god evne til at formidle og gøre emnet levende, så man forholdsvis hurtigt kommer igennem den ganske lange bog. Mange af eksemplerne er – ikke overraskende – hentet fra den angelsaksiske verden. Næste besøg på Hampden Court Palace ved London vil ikke blive det samme med Mary Beards tanker i baghovedet. Den er en øjenåbner, ikke mindst kunsthistorisk, og det kan sagtens lade sig gøre (med uddrag fra bogen) at lave et tværfagligt samarbejde med ikke mindst oldtidskundskab, der jo netop de seneste ca. 20 år

har lagt stor vægt på receptionshistorie, og latin og billedkunst, men også dansk. Den bør som minimum anskaffes til skolebiblioteket.

Kai Verner Nielsen

"Et lille menneskefnug hvirvles rundt i Europa"

VALBORG HJORTH: *Sygeplejerske ved Øst- og Vestfronten. Med indledning og forklaringer af Jakob Seerup. Hakon Holm Publishing / Bornholms Museum 2022. 216 sider, illustreret. 225 kr. inkl. moms.*

Valborg Sofie Hjorth blev født 8. oktober 1884 som yngste barn i en børneflokk på tre

drenge og otte piger. Faren var terracottafabrikant Laurits Hjorth, skaber og indehaver af virksomheden i Krystalgade 5 i Rønne; moren var Agnete Marie Wolffsen. Hjorths Fabrik eksisterer stadig, bl.a. som museum, og er et af Bornholms turister yndet sight. Valborg tog studentereksamen og uddannede sig siden, det var fra 1909 til 1911, til sygeplejerske i Næstved. Som nyudklækket sygeplejerske og med mod på tilværelsen og dens muligheder kom hun til Bruxelles til, hvad hun betegner som Institut Depage efter dets leder professor George Depage og omtaler som en luksusklinik. Det rette navn var Institut Chirurgical Berkendael. Opholdet her blev afbrudt af hendes indsats i Tyrkiet sammen med George Depage ved en belgisk ambulance i Konstantinopel i månederne omkring nytåret 1913. Det var under 1. Balkankrig. I 1914 fik hun så ansættelse ved det nyopførte Bispebjerg Hospital i København, men i 1915 tilkaldte George Depage, som var blevet en slags faderskikkelse for Valborg, sin danske protege til et af det belgiske kongepar oprettede militærhospital i det sydvestlige hjørne af Belgien helt ud mod Den engelske Kanal. Her havde kongeparret søgt tilflugt efter Tysklands nedkæmpelse af Belgien i 1914, og her oplevede Valborg Den store Krigs fulde gru, bl.a. i forbindelse med Det andet Slag ved Ypres, som afstedkom forfærdende tab ikke mindst grundet introduktionen af giftgas. Fra 1915 til 1916 opholdt hun sig i Rusland ved en ambulance opstillet af dansk Røde Kors. Det var i Petrograd, hvor den russiske hær klarede sig meget dårligt mod Tyskland ved den nærliggende front. Det var blot et halvt år efter, at hun vendte hjem herfra, at revolutionen begyndte, og det mægtige russiske rige smuldrede.

Valborgs kvalifikationer som krigssygeplejerske ledte hende i de resterende krigsår ind i internationalt arbejde med beskyttelse af og omsorg for de mange krigsfanger, og hun var i perioder tilknyttet lejre for sårede krigsfanger, der var oprettet i Horsørød i Nordsjælland og Hald nær Viborg. Desuden indebar hendes engagement, at hun tog del i nogle ikke ganske ufarlige evakueringer af sårede krigsfanger fra Minsk i Hviderusland og fra det daværende Dvinsk i Letland. Det var sammen med sidst nævnte transport, at pandemien, der kendes som Den spanske Syge, og som frem til 1920 på verdensplan krævede millioner af dødsopfre, holdt sit indtog i Danmark. Den ramte også Valborg. Snart efter verdenskrigens afslutning vendte hun tilbage til Bornholm, hvor hun fortsatte med at følge sit kald. Hun blev aldrig gift; først i 1947 blev det tilladt danske sygeplejersker at indgå ægteskab. Hun fik stillingen som oversygeplejerske ved tuberkulosesanatoriet i Blykøbbe ved Rønne. Der var hun i 23 år til sin pensionering i 1943. Hun døde i Rønne 4. juni 1970.

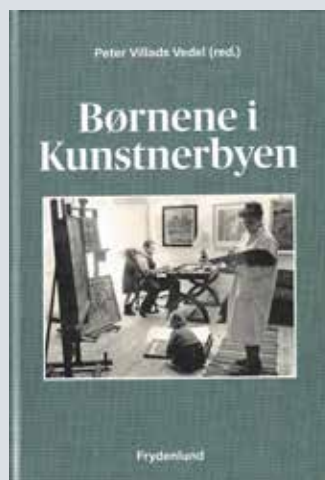
Valborgs optegnelser daterer sig til engang efter 1. Verdenskrig. De er stilet til en kollega og veninde fra tiden i Bruxelles. Denne, der ikke lader sig identificere, var alvorligt syg af tuberkulose, dengang en sygdom med betragtelig risiko for dødelig udgang, og bad Valborg om at skrive sine erindringer. Hendes eget liv formede sig da til ørkesløshed på tredje år. Valborg anfører i sin indledning, at veninden, da de skiltes en kold oktoberdag i Bruxelles, havde citeret en eller anden vismand for: "Livet er som leret, vi selv er mesteren, der former det efter vor vilje". Med tanke på venindens lod mente Valborg, at "leret" kan man nok alligevel ikke forme helt, som man vil: "Dog finder jeg ikke, at dit liv leves ørkesløst. Da jeg besøgte dig i min sidste weekend, kunne jeg ikke andet end mærke det gode præg, du satte på dine omgivelser, og det er jo også en indsats at gøre." (s. 18). Optegnelserne præsenterer læseren for en stærk personlighed, som nok beskriver sig selv som et menneskefnug i samtidens kaos, men alt, som tilsyneladende er noget, der bare sker, er hun åben for, griber og tager engageret del i. Og hendes oplevelser udgør en del af et markant hjørne i vor historie, hvor en mangesidet humanitær indsats af det neutrale Danmark ved krigens vidtstrakte fronter inddrog mange og berørte endnu flere.

Udgivelsen af Valborgs erindringer følger i hovedtræk hendes maskinskrevne manuskript i Dansk Sygeplejehistorisk Museum i Kolding og er suppleret med oplysninger fra et tidligere, håndskrevet manuskript på Bornholms Museum i Rønne. Med enkelte undtagelser har det været muligt ved at krydsreferere med dette og med breve at identificere de fleste læger og sygeplejersker, der var anonymiseret i Kolding-manuskriptet. Erindringerne er velskrevne og rummer gode litterære kvaliteter; fremstillingen bærer forståeligt

nok præg af hensyntagen til venindens tilstand. Den ledsages af godt 60 illustrationer, som hovedsageligt stammer fra hendes egne arkivalier, deriblandt postkort og artefakter med en vis historisk kolorit. Ikke mindst de mange samtidige fotos, hvoraf hun selv har taget et antal, giver hende et særegent nærvær og øger mærkbart autenticiteten af hendes beretning.

Ole Halding

Hvordan var det at være barn i årtierne efter krigen?

PETER VILLADS VEDEL (red.): *Børnene i kunstnerbyen*. Frydenlund 2023, 168 sider, 250 kr.

Det kom meget an på, hvor man boede. Et af de byggerier, der gav mulighed for fællesskaber, var Atelierhusene ved Utterslev Mose. Husene var tegnet af arkitekten Viggo Møller Jensen. De blev opført af et

almennyttigt boligselskab specielt til professionelle billedkunstnere. De første familier flyttede ind i 1943.

Peter Villads Vedel er redaktør og hovedbidragsyder til erindringsbogen "Børnene i Kunstnerbyen" (Frydenlund 2023). Han var selv barn i Kunstnerbyen 1952-1968. Vedels erindringer er dejligt konkrete, levende og sansede. Også Malene Hammeleff bidrager med lidt længere erindringer. Omkring disse to er bygget en tekst- og billedmosaik op af kommentarer fra andre tidligere 'børn' til emner som: Kammerater uden for Kunstnerbyen, forældrene, økonomi, udfordringer og 'værdier og erfaringer'. Alt skrevet og kommenteret om en barndom for et halvt århundrede siden.

To af bogens tekster er skrevet af Eddie Salicath: Det legende og lærende Barn (1953) og Bent Salicath: Drengen og gulvet (1954) viser datidens progressive syn på det legende barn.

Bogen består ud over godt 70 sider tekst af ligeså mange atmosfærefyldte sort/hvid fotografier taget dengang. Knap halvdelen af fotografierne har børnene som hovedmotiv. De øvrige viser arkitekturen, naturen omkring husene og de voksne og deres kunst.

I bogens forord skriver Per Schultz Jørgensen om trelangen mellem omgivelser, mennesker og organisation og fortsætter:

“... de fysiske adgangsmuligheder mellem boliger har en kæmpe betydning for de kontakter, der skabes mellem børn og voksne. Det gælder graden af åbning og udsyn mellem boligerne - nogle områder er isolerende, andre er åbnende og bliver rammen om fælles rum og mødesteder. Nogle fysiske rammer dyrker privatheden - andre fællesskabet...”

Arkitektonisk fik Atelierhusene stor betydning som forbillede for det byggeri, vi i dag kender som tæt-lav bebyggelse. Den største forskel i forhold til nutidens familiers liv i den type byggeri er nok, at børnene i perioden ikke kom i daginstitutioner, men legede ude og med hinanden, - og så selvfølgelig fraværet af digital underholdning. Der var i den grad plads til kreativitet. Og så arbejdede forældrene hjemmefra som billedkunstnere.

Som læser kan du blive inspireret til at inddrage børneliv og erindringsproblematikker i dit arbejde med historien, - og du kan invitere eleverne til at arbejde for eksempel ud fra HistorieLabs og DRs undervisningsmateriale om ‘Barndommen’. Selve “Børnene i Kunstnerbyen” er ikke skrevet for at blive brugt i historieundervisningen og er heller ikke egnet hertil.

Anne Melillo

Magtens kvinder

GRETHE JACOBSEN:
Magtens kvinder.
Gads forlag. 204 sider,
220 kr..

I forbindelse med denne anmeldelse blev jeg opmærksom på Birgitte Gøye selskabet. Deres hjemmeside er yderst instruktiv og fuld af gode ideer til kvinders historie. Gå ind på den og bliv klogere. Det er meget

tankevækkende, at Vivian Ettings bog om dronning Margrete (fjerde oplag) og Grethe Jacobsens værk om adelskvinders indflydelse og magt før enevælden udkommer nærmest i et hug. Begge bøger må med deres grundige analyser være en øjenåbner for en vigtig del af historien i Danmark. Kort sagt spændende. Jeg har lige anmeldt Vivian Ettings værk og har nu lidt vanskeligt ved at holde hendes og GJs gennemgang af Margretes historie adskilt. Men GJ har en god gen-

nemgang og specielt et spændende afsnit om Margretes eftermæle i 1500-tallet. Kapitlerne er: Køn, magt og politik: Dronninger, Køn, magt og politik: adelige kvinder. Den danske lensadministration. De kvindelige lensmænd i Danmark. Og afslutningsvis: Kvinders magt – en glemt historie. GJ er historiker, har været senior-konsulent på Det kgl. Bibliotek og skrevet et utal af artikler inden for dette emne. Hun erklærer sig som feminist, men det behøver hun nu ikke at gøre, for emnet er interessant også for ikke erklærede feminister. Den er samtidig en grundig gennemgang af adelens historie, størrelse, funktion og virke frem til enevælden. Jordej og godser var indlysende fundamentet.

Kildeoversigt, bibliografi og noteapparat er naturligvis i orden. Flotte fotografier, så illustrationerne er fine, men blot savner jeg ind imellem flere uddybende oplysninger til dem. Der er en del gentagelser i bogen, men det går vel an.

Indledningsvis gennemgås et konkret tilfælde om mordet på adelskvinden Anne Meinstrup, som blev myrdet under Grevens Fejde, hvor alt var kaotisk og voldeligt. Hun blev stukket ned af to borgere fra København. De blev siden retsfulgt. Det skete på landstinget i Ringsted, og baggrunden var Tyge Krabbes forræderi. Som lensmand på Malmøhus vendte han kanonerne mod de danske soldater. Anne Meinstrup blev gift to gange og hendes første mand, Holger Rosenkrantz, var far til hendes fire børn. Holger Rosenkrantz sad i rigsrådet, og som enke efter sin anden mand Jørgen Ahlefeldt blev hun lensmand.

GJ skildrer hendes historie og den er spændende. Historikerne i 1800-tallet forstod ikke, hvad Anne Meinstrup overhovedet skulle i en politisk forsamling. GJ forklarer, at mordet på hende var hævn oven på Tyge Krabbes handling – hævn på adelsstanden. Kønshierarkiet var også gældende for adelen, men patriarkatet havde brug for kvinderne for at fastholde magten. Adelen var en lukket gruppe, hvor adelsnavne blev påbudt. GJ inddrager international forskning i definitionerne “mand” og “kvinde” og “magt”.

Bogens mål er at se på de ændringer, der skete i kvinders udøvelse af magt i perioden 1400 – 1600 i Danmark og de kvindelige lensmænds familieforbindinger. GJ ser magt som omskiftelig, for kvinder fik i kraft af medgift stigende økonomisk indflydelse når vi ser ud i Europa. I Danmark var der ifølge lovgivningen ikke medgift, men kvinderne havde arveret, og derigennem kunne de samle formue. Danske dronninger havde uformel magt i middelalderen og reformationstiden, men ikke gennem lovgivning. GJ har en meget interessant hypotese om årsagen til adelens lange dominans fra 1439 – 1600, idet adelige kvinder fungerede som reserve i lens administrationen, og var “bindelim”

mellem slægter. De kunne ganske vist ikke sidde i Rigsrådet, men bidrog uden for som back-up. GJ underbygger med helt konkrete eksempler om adelskvinders kampe og retssager om arv og forbigåelse. Dronning Margretes liv gennemgås. Datter af Valdemar Atterdag og formynder for sin søn Oluf og egentlig regent selv om hendes titel var "fuldmægtige frue og husbond og ganske riget af Danmarks formynder". Senere også dronning i Kalmarunionen. Og hun var dronning selv om hun aldrig fik titlen. GJ pointerer, at der i 1500-tallet var mange kvindelige regenter i Europa, og derfor var der en debat om dette og i særlig grad i Frankrig. Formynderregering dukkede op igen efter Frederik d. 2's død i 1588. Der udspillede sig en magtkamp mellem Rigsrådet og dronning Sophie på det juridiske og økonomiske plan, men hun tabte det hele, for Rigsrådet fik den tyske kejser til at erklære Christian d. 4 for myndig. Men Sophie kunne noget med økonomi, for hendes godser blev drevet effektivt, så vi kan jo nok ane, hvad det har indebåret for bønderne, men ved sin død var hun en af Europas rigeste kvinder.

Adelige kvinder havde en central rolle, men øjensynlig kun i Norden kunne adelige kvinder have magt som lensmænd. De kunne få privat undervisning i at læse, i landbrug og handel m.m. Adelen i Danmark var en lukket kreds – et oligarki – og frem til enevælden blev ingen optaget i standen. GJ gennemgår Gøye slægten med et meget spændende skema over Mogens Gøyes børn, børnebørn og arv. GJ ser på den ugifte kvindes, den gifte kvindes og enkens retstilling, og der er store forskelle. Internt var der mobilitet i adelen, for i perioden før undersøgelsen er der 25 – 35 familier, og 1/3 er nye familier, men det rører ikke ved, at det var en lukket klub. GJ undersøger forholdet mellem rigsråd og kongen. Indtil 1536 var rigsrådet sammensat af gejstlige og verdslige, men efter 1536 naturligvis kun af verdslige adelige. Altid i kilderne omtalt som rigets bedste mænd. De nordiske rigsråd havde været en vigtig årsag til Kalmarunionen, idet de store godsejere havde gods på tværs i landene. Perioden fra 1370 – 1600 i forskning om lens administrationen og herunder kvindelige lensmænd er dækket. GJ opridser typer af len, som var centralt i magtudøvelsen i Danmark. Et interessant punkt i mange dekretter til lensmændene op igennem tiderne er, at de skal sørge for, at skovene ikke bliver forhuggede, men lige lidt hjalp det. Kristian Erslev udarbejdede i forbindelse med sin disputats en oversigt over lensmænd, men omtalte ikke de kvindelige lensmænd, selv om han selv havde fundet dem. Underligt for en forsker. Og kvindelige lensmænd blev derfor ikke eksisterende selv ikke i ligprædikener, men det råder GJ bod på ved at dykke ned i kvindelige lensmænds historie, hvor alt bliver underbygget med kilder som oftest i form af breve. Kvindelige lensmænd skulle ikke selv i krig, men havde ansvar for at stille tropper, proviant,

transport m.m. i påkommende tilfælde. GJ følger Erslevs opdeling af lens typer med opstilling af skemaer og kurver over kvindernes andel af forleneringer 1513 – 1596, og 1/3 af forleneringer gik ikke via ægtefæller. Mange var døtre af en rigsråd og flere gift med en rigsråd. GJ har en hypotese om, at rigsrådsadelen for at beholde kontrol i stor udstrækning foretrak en kvinde frem for en mand udefra.

GJ afslutter med opsamlingsafsnit om en glemt historie om kvindernes magt, men den har hun nu rådet bod på igennem sine yderst interessante analyser. Bogen kan glimrende bruges til opgaveskrivning i historie og nok også i samarbejde med andre fag i forbindelse med kvindernes historie.

Christian Bo Bojesen

Donald Trump på nært hold

MAGGIE HABERMAN: *Blændværk. En fortælling om Donald Trumps fremgang og USA's fald.* Gutkind Forlag 2022. 672 sider. 400 kr.

Ved oversættelsen af bogens originaltitel har oversætteren foretrukket elegance frem for bogstavelighed. Bogens forfatter har anvendt en mere personnær karakteristik af Trump "Confidence Man" og undertitlen "The Making of Donald Trump and the Breaking of America". "Breaking" skal givetvis forstås som den splittelse af det amerikanske samfund som mange andre iagttagere også har bemærket (og næppe som "break" i betydningen "tæmme", som når man tilridder en hest).

Bogens forfatter er nu udmærket klar over at Donald Trump ikke kan gøres ansvarlig for "den voldsomme polarisering der har splittet landet i hvert fald siden 1990'erne" (s. 12). Formålet med bogen er at "finde de tråde der væver disse to verdener sammen" (s. 16), dvs. Trumps private verden og det samfund han opererer i. Kort fortalt kan man sige, at bogen beskæftiger sig langt mere med Trump som person end med det omgivende samfund. Og i karakteristikken af Trump lader forfatteren nogle af Trumps tidligere medarbejdere tale: "... en narcissistisk dramajæger, der dækkede over et skrøbeligt ego med tyranniske tendenser" (s. 587).

Forfatteren er en amerikansk stjernejournalist, der har dækket Trumps karriere gennem mange år og igenem sit arbejde har oparbejdet et nært, om end modsigelsesfyldt, forhold til ham. Trump betragter hende, siger hun, som sin yndlingsmodstander, og herudover som sin psykiatiker. Bogen bygger på et særdeles omfattende materiale, for en stor del bestående af avis- og tidsskriftartikler, og naturligvis på hendes egne interviews og iagttagelser.

Bogen er overvejende kronologisk opbygget. Vi følger personen Donald Trump fra hans spæde barndom gennem hans karriere som byggematador og tv-stjerne og til den politiske triumf og nederlaget. Vi introduceres for en myriade af personer der på en eller anden måde har spillet en rolle i Trumps karriere, og mange af dem får et ord med på vejen i forbifarten. Dette sidste kan gøre det lidt svært at fastholde tråden for en ikke-amerikansk læser, der ikke på forhånd er inde i persongalleriet. Dag-til-dag orienteringen kommer også til at betyde at de store politiske spørgsmål ikke får nogen dybtgående behandling. Analyser er næppe heller bogens formål.

Til gengæld får vi så et glimrende indtryk af Donald Trumps ledelsesstil, af hans forhold til andre mennesker, hans debat- og kommunikationsteknik og i det hele taget af ham som person. Forfatteren mener, at det der driver Trump mere end noget andet, er ønsket om berømmelse og stjernestatus, og det har hun ikke svært ved at argumentere for.

Bogens første par kapitler, om barndom, ungdom og erhvervskarriere, har mange andre biografer også skrevet om, og de indeholder ikke så meget nyt, men der er naturligvis interessante punkter, som f.eks. på side 138 hvor det nævnes at en gruppe investorer med base i Hong Kong hjalp Trump til at undgå personlig fallit. Det kunne man da godt tænke sig at høre nærmere om – men der er desværre ikke nogen henvisning.

I beskrivelsen af Trumps politiske karriere udmærker bogen sig ved at være lidt mere afbalanceret end en del andre fremstillinger – noget opfattes ikke nødvendigvis som forkert eller forbryderisk blot fordi Trump gør det. Men der er naturligvis masser at tage fat på alligevel. Læseren får et klart indtryk af, at Trumps politiske holdninger har udviklet sig i forhold til hvad der kunne skaffe ham politisk magt, og at han så efter moden overvejelse sluttede med konservativt-folkelige synspunkter i den overordentlig slagkraftige appel til VREDEN, der til sidst skaffede ham magten. Det var ikke Trump der skabte VREDEN, men han brugte den mere virtuost end nogen anden.

Trump mislykkede forsøg på at omgøre resultatet af præsidentvalget 2020 viser styrken af de amerikanske politiske institutioner. Trods stjernestatus og medieberømmelse, trods trusler og pres, lykkedes det ikke for Trump at få en række nøglepersoner til at handle imod deres professionelle og politiske etik.

Axel Moos

Erindringer

HARRY HAUE: Bonde­dreng og profes­sor - en dansk udvik­lings­historie. Systime 2021, 233 sider, 285 kr. + moms.

Har man undervist i historie i gymnasiet i de sidste 40 år, er man fortrolig med navnet Harry Haue. Haue har en omfattende produktion bag sig. Det gælder både formidling af historie i

form af gymnasiebøger, men også bøger om didaktik og pædagogik i historie. I presseomtalen af bogen understreges det, at Haue gennem bogen ønsker at fortælle om sig selv som "brobygger mellem gymnasieskolen og universitetet".

Bogen er bygget op som en traditionel biografi med udgangspunkt i forfatterens jyske familie og hjemstavn. Det er svært for mig at give en helt objektiv anmeldelse af bogen. Jeg er kun nogle år yngre end forfatteren. Jeg kommer også fra landet i Jylland og er fortrolig med den bondekultur, Haue kommer fra. Vores livsbaner ser lidt forskellige ud, men vi studerede nogenlunde på samme tid på Aarhus Universitet og har været historielærere i gymnasiet i slutningen af det 20 århundrede. Bogen bliver derfor et møde med en del af min egen fortid, og det vil være det samme for mange af Historielærerforeningens læsere.

Erindringsbogen er meget personlig. Den er bygget kronologisk op. De første kapitler beskriver Haues barndom og ungdom fra landet og hans opbrud fra det missionske landbohem. Forfatterens vej til studier og professorat er ikke den helt traditionelle. Haue arbejdede i sin tidlige ungdom ved landbruget, men vælger at blive en mønsterbryder. I forlængelse af værnepligten påbegynder han som 20 årig en uddannelse, der ender med et historiestudium på Aarhus Universitet.

Efter historiestudierne bliver Haue gymnasielærer, senere universitetslærer og endelig dr. Phil. og professor.

Haue kombinerer beskrivelsen af sin personlige udvikling og historie med perspektivering til den "store" historiske udvikling. En ambition mange historielærere genkender i deres egen undervisningspraksis.

I afsnittet om gymnasium og universitet perspektiveres der også til den generelle debat om historiefagets udvikling i gymnasieskolen og folkeskolen. En udvikling som Haue selv har haft stor indflydelse på.

Som læser med kendskab til området er det underholdende læsning. Som nævnt vækker mange af de forhold, han beskriver, minder. Og kan man lide erindringsbøger er det altid fascinerende at følge et livsforløb - og tilmed en livsbeskrivelse, der er optimistisk og fyldt med tilfredshed og ydmyghed over for dette forløb.

Johannes Lebech

Skibe i oldtiden

MORTEN RAVN: Skibe og søfart i Danmarks oldtid. Turbine 2022, 156 sider, 300 kr.

Med dette udkomne bind har forlaget Turbine initieret en ny serie, I Danmarks oldtid, der skal give os en række nye indgange,

en række tematisk afgrænsede længdesnit i den danske oldtid. Det foreliggende bind handler, som titlen siger, om skibe og søfart og er skrevet af museumsinspektør på Vikingeskibsmuseet i Roskilde, ph.d. Morten Ravn. De allerede planlagte følgende 5 bind kommer til at handle om så forskellige emner som klima, jagt og fiskeri, tøj og mode, hjemmet og religion. Men længere ude i fremtiden skal endnu flere bind følge, så at serien samlet set vil nå op på i alt 20 bind.

Seriens format kommer til at blive som førstebindet: omtr. 150 sider, stramt redigeret og rigt illustreret.

Læseren

Sidetallet og omfanget af illustrationer såvel som selve stilen peger mod den målgruppe, der sigtes mod: målgruppen må være ikke-fagfolk, "den almindelige" historie-interesserede og måske ikke mindst læsere på

det gymnasiale uddannelsesniveau. I dette øjemed passer forfatterens stil fortrinligt, idet fremstillingen er let og enkel, dog ikke trivial og sludrende. Den er informationsrig og bringer fremstillingen fremad.

Bogens struktur og indhold

"Skibe og søfart" er ordnet kronologisk og efter oldtidens perioder inddelt i fire store afsnit: stenalder, bronzealder, jernalder og vikingetid. Afsnittene er naturligvis af varierende længde; naturligvis, fordi mængden af fund, i sagens natur bliver større, jo nærmere vi kommer vor egen tid. Jeg vil herunder gennemgå dem kort med enkelte kommentarer.

Stenalder

Stenalderen er overhovedet den længste periode i oldtiden og dækker tiden fra da de første mennesker kom til, hvad der senere skulle blive til Danmark, dvs. fra omtr. 13.000 år siden og frem til omtr. 4.000 år siden, hvor bronzealderen tager over. Det er sparsomt med fund, men fund af fiskelyster, fiskehegn, ja, og af fiskeknogler fra bl.a. tun og andre havfisk, er sikre indikatorer på, at den tids mennesker har været sødygtige i et ikke-trivielt omfang. Fundet af padler synes at afgøre sagen, og endelig - dog først fra midt i perioden - sættes trumf på med fundet af et par enkelte både af typen 'stammebåde'. Stammebåde blev hugget ud af en hel træstamme (der således skulle være større end den båd, man ville bygge i alle dimensioner). Stammerne blev hugget ud, således at skroget på båden kun var enkelte centimeter tyk. Det har krævet et godt øje at udvælge de rette træer, og ligeså god håndværksmæssig kunnen at hugge stammen til.

Afsnittet er bygget op omkring et meget betydeligt illustrationsmateriale, der er helt afgørende for, at den uindviede læser kan visualisere, hvad der tales om i det hele taget. Hertil hjælper desuden de meget nyttige tegnede bådillustrationer med vedføjede angivelser af, hvad bådernes forskellige dele hedder. Den nærmere forklaring får man i den løbende tekst.

Bronzealder

Der er pudsigt nok færre bådfund fra den følgende bronzealder, der løb i perioden 2.000 – 500 f.Kr. end i den foregående periode. Det er jo også en væsentlig kortere periode. De fund, vi dog har, viser, at nye typer er kommet til, foruden stammebåden. Det er i hvert fald, hvad man må dømmes ud fra de fåtallige fund, og – navnlig - ud fra hvad der er gået ud af landet og kommet ind ved handel: de må have haft både, der kunne sejle på havet (kystnært) og krydse mindre havstrækninger. I denne tid har man nemlig afdækket større handelsnetværk, hvor især rav er blevet ekspor-

teret fra norden, og f.eks. tin og kobber er blevet importeret til at lave bronze af.

I 1982 gjorde man ud for kysten i Uluburun i det sydvestlige Tyrkiet et stort fund af en et skib fra omkr. 1.300 f.Kr., der var en del af de omfattende handelsnetværk. Ravns oprensning af skibets indhold skal her refereres, fordi det kaster et interessant lys over, hvad der bevægede sig frem og tilbage over Europas vandveje på dette tidlige tidspunkt (s. 35):

“I skibet er der fundet omkring 10 tons kobberbarrer og mindst ét ton tinbarrer. Udformningen af barrierne er designet, så de nemmest har kunnet transporteres med pakdyr over land og siden staves om bord i et skibs lastrum. Derudover består den bevarede last af forskellige amforaer, to-hankede lerkrugger, der har været fyldt med alt fra vin til glasperler. Der er blå glasblokke, træstave af ibenholt, elfenben og flodhestetænder. Men den eventyrlige last slutter ikke her. Der er skildpaddeskjolde, strudseæg og skaller af purpurnegle til farvning, og så er der et hav af perler, hvor mange er fremstillet af nordeuropæisk rav. Endelig er der forskellige musikinstrumenter, værktøj og våben, vægtlodder i forskellige udformninger og materialer samt fødevarer og krydderier. Nogle af genstandene har formentlig været søfolkenes egne, men langt den største del af genstandene har været lastet om bord på skibet med henblik på handel.

Der har altså, modsat hvad man ellers skulle tro, været en livlig trafik rundt i Europa, og en udveksling af forskellige varer og materialer har gået for sig, også selvom, som Ravn bemærker, det har gået gennem flere led, end det kan ske f.eks. i dag. Det er oplagt at antage, at idèer er fulgt med samhandlen. I hvert fald kan man konkret se, at dette må have været tilfældet i udbredelsen bådtyper. På en eller anden måde må viden om og kunnen udi bådebyggerkunsten have rejst over det enorme europæiske område fra egn til egn. Forfatteren fremhæver i denne forbindelse også religionen, der for bronzealderens vedkommende ser ud til at have lagt stor vægt på Solen, noget som vi ser i store dele af Europa og så langt væk som i Ægypten. Dette virker oplagt, men man kan heller ikke lade være med at sidde med en lidt anspændt følelse af, hvor lidt vi ved, eller hvor spinkel vor viden om bronzealderens tro er. Men det er selvfølgelig godt, at det nævnes, og man kan jo - skulle man have lyst til det - selv opsøge den forskning, der er gjort i oldtidens religion.

Kapitlet rundes af med en omtale af grækeren Pytheas' rejse fra Marseille omkring De Britiske Øer og helt til Island for at vende tilbage og formentlig runde den danske vestkyst. Desværre findes Pytheas' egen beretning ikke længere, men er kun overleveret hos mid-

delalderlige forfattere. Man kan sige, at Pytheas på en måde er et udtryk for det sammenbrud, der sker på overgangen mellem bronze- og jernalderen. Der ske-te nemlig det, at de store handelsnetværk, der bandt Europa sammen brød sammen pga. forskellige stri-digheder i den sydøstlige del af området. Derfor tog Pytheas ud for at undersøge de steder, hvorfra tin og rav kom, råmaterialer, man havde brug for i det sydlige Europa. Helt ud over det, er Pytheas' skrift interes-sant vidnesbyrd om, hvad bronzealderens mennesker faktisk formåede.

Jernalderen

Den følgende periode er jernalderen, der sættes til tiden omtr. 500 f.Kr. til 5-600 e.Kr. Da bronzealderens handelsnetværk bryder sammen, udtørres bronzekil-den samtidig herhjemme; man kunne ikke længere få de vigtige forsyninger af materiale til at fremstille bronzen af. I jernalderen begyndte man, som det ser ud, produktionen af jern i Danmark, nemlig af myre-malmen, som man kunne grave op i mose- og engom-råder. Vi ved ikke, hvordan den håndværksmæssige kunnen er kommet til landet, men at kunsten er kom-met har været af afgørende vigtighed, da landområ-derne derved kunne blive selvforsyndende.

Fra tidligt i denne periode er det skib, der blev fundet i Nydam mose. Skibet, der i dag befinder sig i Tysk-land er overordentligt velbevaret og viser et nyt trin i den maritime udvikling. Der er tale om en robåd, hvor de tidligere stammebåde skulle padles frem. Det er et stort skridt, idet man nu både kunne øge hastigheden og udholdenheden; rækkevidden var simpelthen nu længere.

En central del af dette kapitel vies folkevandringerne, der foregik omkr. midten af 400-tallet, hvor den nye bådteknologi var af åbenlys vigtighed. Der var imid-lertid ikke kun tale om en bevægelse udad; Skandi-naviske og nordtyske folk flyttede vestpå over havet, eller de drog vestpå for at plyndre sig til rigdom. Der var også tale om, at ideer og tanker flød den modsat-te vej, vi ser nu øget magtkoncentration, og det ser ud til at nye tanker om forholdet mellem fyrsten og hans folk har fundet vej til nordpå.

Vikingetiden

Hvis ikke man skulle have kigget i indholdsfortegnel-sen, så er man alligevel ingenlunde i tvivl, når man kommer til denne del af bogen, at det er hoveddelen. Kildemæssigt er det selvfølgelig ikke så påfaldende; vi har langt flere fund fra vikingetiden end fra nogen anden periode. Men alligevel mærker man, når man læser teksten, at man virkelig her er nået til forfatte-rens hjerte.

Selvom man havde kendt sejlet i det gamle Ægypten, så er det først nu, vi har fund, der kan dokumentere brugen af det her i Norden fra 800-900 tallet. Dog ser vi også gengivet skibe med sejl på gotlandske billedsten, der er en smule ældre*. Og da sejlet først gør sit indtog, bliver det appliceret i stor skala, om end de gamle bådtyper - som f.eks. stammebåden - stadig benyttedes sideløbende. Men der var med sejlet gjort en enorm teknologisk landvinding, der skulle blive bestemmende for de følgende århundreders historiske udvikling.

*) Som en sidste-øjeblikstilføjelse skal det nævnes, at der netop er gjort et nyt tidligt skibsfund i en grav på Karmøy, Norge, der dateres til 700-tallet. Og det ser ud til, at der er tale om et sejlskib: <https://www.nrk.no/rogaland/har-funnet-vikingskip-fra-700-tallet-og-ny-grav-pa-karmoy-1.16380879>.

I kapitlet får vi et overblik over denne udvikling, en præsentation af de forskellige bådtyper, hvad det krævede af ressourcer at bygge et skib - både hvad angår arbejdskraft og materialer. Vi får også en beskrivelse af de fællesskaber, der dannedes omkring skibene i det hele taget; og her glider den traditionelle arkæologi over i den eksperimentelle arkæologi, dvs. den arkæologi, der udforsker fortiden ved på baggrund af kilder og fund at bygge rekonstruktioner af genstande og derefter anvende dem for at "... blive klogere på genstandenes brug i oldtiden, håndværksmetoder og til en vis grad oldtidens arbejdsfællesskaber" (s. 89).

Kapitlet oplyser os også om søkamp og skibssætninger (skibet blev ved med at spille en rolle i forbindelse med de livets åndelige sider), og så kom der i denne periode atter gang i de maritime handelsveje; i denne forbindelse berøres dannelsen af de rige handelsbyer, så som Hedeby, Ribe og Birka.

I dette kapitel er det som om billedmaterialet er forøget, og vi får mange fine billeder af forskellige rekonstruktioner. Til sammen levner illustrationsmaterialet os en lille luge ind til den æstetik, der på dette punkt har hersket i tiden.

Opsummerende

Det er en fornøjelse at læse Skibe og søfart, og man føler sig virkelig klogere efter endt læsning! Ikke mindst er de eksperimentel-arkæologiske erfaringer, der formidles i vikingetidskapitlet oplysende, idet vi tager et skridt videre end, hvad de nøgne kilder kan fortælle os. Det hjælper os til at se fortidslevn og kildetekster på en ny måde og giver os et nyt helhedsblik.

Der er dog et par mindre ting, som må nævnes i en anmeldelse, og det er de oldnordiske termer, der

nævnes, og (næsten i forlængelse heraf) de oversættelser, der bringes fra oldnordisk. Et par steder i bogen anføres oldnordiske betegnelser for forskellige besætningsmedlemmer på skibet. Der er imidlertid en del fejl i gengivelsen af disse navne:

Det er værd at nævne, at formerne er i flertal (undta-

<i>skiparár</i>	burde være	<i>skiparar (skipari)</i>
<i>homlumenn</i>		<i>hømlumenn (hømlumaðr)</i>
<i>stafnbútar</i>		<i>stafnbúar (stafnbúi)</i>
<i>reiðumaðr</i>		<i>reiðumaðr</i>
<i>matsveina</i>		<i>matsveinar (matsveinn)</i>

gen 'reiðumaðr'; entalsformerne er givet i parenteserne; ordene kan evt slås op på onp.ku.dk, og skulle man ville slå den op, skulle man finde entalsformerne. Det er lidt at gøre det unødigt svært for læseren ikke at angive opslagsformerne. Og at man ikke har givet ordene en grundigere korrektur er også lidt ærgerligt, fordi man nemt kunne forestille sig, at en læser ville gå videre med disse.

I forhold til kilderne, så er det påfaldende, at Snorri Sturlusons Heimskringla, s. 85, gengives efter en oversættelse fra hjemmesiden www.heimskringla.no. Ikke fordi der i og for sig er noget i vejen med at læse tekster herfra (det er en udmærket og ganske stor samling af oldislandsk litteratur), men i sammenhæng som dette, hvor forskning formidles, ville man foretrække en henvisning til en udgiven, forskningsbaseret tekst.

Man undrer sig videre over, at runeindskriften på s. 120 er gengivet efter en engelsk oversættelse, når der findes en udmærket dansk oversættelse i Erik Moltkes bog, Runerne i Danmark (1976). S. 137 gengives et tekststykke, der rettelig henføres til den såkaldte Hauksbók, et islandsk samlingshåndskrift fra omkr. 1300; men det havde måske været at gøre læseren en god tjeneste, hvis det var nævnt, at tekststykket findes i det islandske værk, Landnámabók (som nævnes andre steder i bogen), og at der findes en version i Hauksbók-håndskriftet. Oversættelsen nævner i øvrigt 'Hernum', en ø, der angives at ligge 'omkring det nuværende Bergen'. Stednavnet (der fejlagtigt er gengivet i en bøjningsform) er Hernar, der i dag hedder Hennøya.

Men dette er på ingen måde ting, der kan ændre hovedsynet på bogen (selvom det havde været et par nemme ting at rette). Der er trods alt tale om småting i det store billede. Bogen kan på alle måder anbefales, idet man især i vikingetids-kapitlet føres tilbage til en svunden tid. Man må vente i spænding på seriens kommende bind!

Johnny Lindholm

Korstoget til Grønland

JANUS MØLLER JENSEN: Korstoget til Grønland. Danmark, korstogene og de store opdagelser i Renæssancen 1400-1523. Turbine 2022, 524 sider inkl. bibliografi, billedliste, personregister og stedregister, 350 kr.

Korstog til Grønland lyder måske for det utrænede øre som en vittighed; og at det ydermere skulle være sket i 1400-tallet, virker jo absurd? Alle ved jo at korstogene gik til Mellemøsten i 1100-tallet, men sandheden er som oftest noget mere nuanceret end overskrifterne antyder – hvilket Janus Møller Jensen meget overbevisende viser i sin bog om korstoget til Grønland – der ikke blev til noget. Inden vi kommer så langt, kommer vi dog vidt omkring i Renæssancens Danmark og øvrige Europa, for hvad var det egentlig for en tid?

Janus Møller Jensen begynder med at indkredse forestillingerne om Grønland, som kilderne afslører, at de var i Middelalderen. Grønland var tilsyneladende blevet glemt efter, at der havde været en stabil sejlads mellem nordboerne på Grønland og det øvrige Europa – eller glemt var det jo ikke rigtigt, for Grønland eksisterede stadig i forestillingsverdenen – og i kildematerialet. Det var dog dyrt at lave en ny ekspedition til Grønland, men efterhånden som det blev mindre og mindre realistisk med en nærtforestående (gen-)erobring af Jerusalem, måtte man kigge efter nye veje til Indien.

Indien var blevet et særdeles vigtigt mål i Middelalderen; ikke blot fordi man så store muligheder for at høste profit på guld og krydderier; alt sammen noget der skulle bruges til at finansiere det næste korstog, som en gang skulle bane vejen til Jerusalem. Nok så vigtigt var at der i løbet af Middelalderen voksede en forestilling op om, at Jon Præsts enorme rige i Indien blot ventede på, at man henvendte sig, så man sammen kunne befri Jerusalem.

Hvor ideen om Jon Præst, den indiske præstekonge, helt præcist kom fra, vides ikke, men efterhånden blev det en etableret sandhed, at riget fandtes, og at det var Holger Danske, der havde etableret riget. Holger Danske havde kæmpet sammen med Karl den

Store, og efterfølgende havde han øjensynligt vundet det ene slag efter det andet, og på den måde befriet hele Indien og indført et kristent rige. Efterhånden blev også Jon Præst i fortællingerne til en konge med danske aner, og således blev sagnet skrevet ind i den danske, nationale fortælling. Janus Møller Jensen gennemgår forbilledligt kildematerialet, som ganske vist er fiktivt, og derfor ikke kan tillægges værdi som sådan. Imidlertid, som Janus Møller Jensen ganske rigtigt påpeger, blev teksterne ikke betragtet som fiktion i Middelalderen, og derfor påvirkede de tanke-sættet i deres samtid.

Janus Møller Jensen gør relativt meget ud af at efterspore, hvordan kortmaterialet udviklede sig igennem perioden, og kartografiens historie sniger sig ind, som et vigtigt element i at forstå, dels hvordan forståelsen af verden faktisk udvikler sig, og kortene blev bedre og bedre; dels hvordan forestillingen om verden ændrede sig i takt hermed eller måske på trods heraf. Fx flytter førromtalte Jon Præsts rige sig fra Asien til Afrika, da man får kontakt til den kristne, etiopiske konge, som bekrieger det egyptiske, muslimske rige fra syd.

Som sagt begynder bogen med overvejelser over korstog mod Grønland, og bogen er derefter Europa rundt med henblik på, hvad korstog er for noget i løbet af renæssancen. Dernæst vender man tilbage til Danmark, og det forklares, hvorfor det alligevel ikke blev til noget korstog.

I mellemtiden kommer vi vidt omkring i trygt selskab med Janus Møller Jensen og en række historiske personer, som han udvælger, som eksemplariske eller særligt vigtige personer for, at læseren får en chance for at leve sig ind i historien. Endvidere går Janus Møller Jensen skridtet videre og leger i begyndelsen af hvert af de otte kapitler med en lille fiktiv tilføjelse. Fx begynder første kapitel med en fremstilling af Norges Ærkebiskop Erik Valkendorfs ophold på kartuserklosteret uden for Amsterdam i foråret 1521; vi kan umuligt vide, hvad ærkebiskoppen har tænkt eller følt, men Janus Møller Jensens lille digtning giver os mulighed for at leve os ind i situationen.

Janus Møller Jensen er sproglig velopløst, og selv om han nogle gange forfalder til at bruge jeg i fremstillingen, så tilgiver man ham det let, da sproget på alle måder er levede og nærværende. Eneste anke er, at han måske kunne have gjort lidt mere ud af nogle af billedteksterne; som læser sidder man til tider og betragter fx de mange flotte kort, men man er i tvivl om, hvilken pointe man skal udlede af kortet.

Alt i alt er Janus Møller Jensens Korstoget til Grønland en særdeles vellykket bog; ingen burde kalde sig

historiker uden at have læst den, og intet bibliotek burde kalde sig bibliotek uden at have den stående.

Kim Hornbech

Inkariget - skarpt belyst

INGE SCHJELLERUP: Stenenes magi - Tawantinsuyu Inkaernes rige. Gads Forlag 2021, 360 sider, 400 kr.

“Inkariget Tawantinsuyu - landet med de fire dele”...“lignede (ikke) en europæisk stat, men må forstås på sine egne præmisser” skriver Inge Schjellerup som afslut-

ning på sin store bog om Inkariget. Bogen Stenenes magi - Tawantinsuyu – Inkaernes rige er en guidning rundt i dette meget anderledes samfund.

Inkariget opstod omkring 1100-tallet, da herskerparret Manco Capac og Mana Waku etablerede sig som herskere i området omkring Cuzcodalen. Inkastaten ekspanderede hurtigt gennem mere eller mindre frivillige annekserioner såvel som gennem direkte erobringskrige. I løbet af den relativt korte periode nåede Inkaerne at erobre et område, der strækker sig fra det moderne Ecuador i nord over Peru til Chile i syd, med sit religiøse og politiske magtcenter i hovedbyen Cuzco. De omkringliggende riger og stammeområder blev løbende underlagt inkastatens avancerede administration, og jord og arbejdskraft organiseredes til inkaernes fordel. Der er mange eksempler på, at lokalbefolkningerne forsøgte at yde modstand mod inkaernes fremtrængen. Utallige oprør blev besvaret med rå militærmagt, etnisk udrensning og folkeforflyttelse.

Inkaernes voldsomme ekspansion skyldtes flere forhold. For det første var Inkasamfundet godt organiseret, hvad angår kommunikation. Inkariget var et bjergrige og havde et avanceret vej-/stisystem bemandet med løbere. Det sikrede centralmagtens kommunikation og kontrol med yderområderne. Loyale embedsmænd sørgede for, at de erobrede områders produktion blev optimeret, og at Inkaeliten fik sin del af produktionsresultatet.

En anden væsentlig årsag til den hastige ekspansion var formentlig et system, hvor den nye inkahersker ikke arvede forgængerens rigdomme og erobrede landområder. Disse forblev hos det hof, som havde

omgivet den døde Inkahersker. Den nye hersker måtte altså selv skaffe sig landområder gennem erobringer. Inkasystemets evne til at mobilisere uhørte mængder af arbejdskraft til produktion og byggearbejde forskellige steder i riget må også regnes med i den sammenhæng. Inkaerne overtog til stadighed elementer af visse af de erobrede folks og samfunds teknologi og religiøse steder. Således var vej og stisystemet delvist overtaget fra før-inkakulturer, og underlagte folks håndværksteknik og lignende blev udnyttet af inkaerne. Parallelt hermed er det også slående, hvor hård en arbejdsdisciplin inkariget forlangte af sine undersåtter, og hvor hårde sanktionerne for at bryde den var.

Sidst men ikke mindst er det slående, hvor religiøst troende befolkningerne var. Den overvejende animistiske og af staten kontrollerede religion stak tilsyneladende meget dybt i menneskene, hvilket gav staten en troværdig legitimitet, der lå langt ud over, hvad man ellers kender. Religiøse fester, ofte med bloddryppende og eksalterede offerseancer, der også kunne omfatte menneskebørn, blev til stadighed afholdt. Frygten for naturens luner må have siddet dybt i befolkningerne, og en følelse af tryghed ved Inkapræsteskabets magt og magi må have virket befordrende for loyalitetsforholdet til magteliten. Schjellerup peger selv på, at religionen var den altafgørende faktor for rigets opretholdelse med dens faste ritualer, ceremonier og ofringer, som på en og samme tid holdt riget sammen, og på sin egen måde også blev dets undergang.

Det har altid vagt undren, at de fåtallige spaniere var i stand til at erobre Inkariget. Schjellerup påpeger, at det nu heller ikke gik så let for spanierne, som man ofte fremstiller det. Spanierne måtte igennem flere slag og oprør, før riget var under kontrol. Plyndringer og morderisk eliminering af Inkakulturen og dens befolkning har betydet, at meget af det materiale, som historikere og arkæologer gerne vil bruge til at tegne et billede af fortiden, er væk. For spanierne var Inkaerne djæveltilbedere, og man satte derfor ind med et radikalt, kulturelt folkemord ovenpå det fysiske. Alligevel er det i dag blevet muligt at tegne et tydeligt billede af Inkaernes samfund og historie.

Arkæologen og antropologen Inge Schjellerups bog er en fantastisk indføring i det fagområde, hun igennem et helt liv har udforsket på forskellig vis. Resultatet af dette livslange arbejde formidler hun kyndigt i bogen, der er som et prisme med rigtig mange vinkler på Inkaerne. Inkaernes historie og antropologi formidles, så

Jørgen Lassen

Videnskab - et barn af oplysningstiden

KLAUS LARSEN: 1772 - "Selskabet" – barn af Oplysningstiden, Gads Forlag, 2022, 192 sider, 250 kr.

Bøger om medicinhistorien har, som jeg har konstateret i en tidligere anmeldelse her i tidskriftet, altid haft trænge tider i Danmark. Det har dog ændret sig en

del i de seneste år, og corona-tiden har formodentlig bidraget til at øge interessen for medicinens historie i bredere dele af befolkningen. En anden afgørende faktor for at en større interesse for medicinens historie er opstået i bredere dele af befolkningen, kan dog også henføres til forfatteren af bogen jeg er i gang med at anmelde. Klaus Larsen, journalist og forfatter, har, mildest talt, gjort en del for at formidle emner fra medicinhistorien, som ellers kunne have forblevet ukendte af andre end en snæver kreds af medicinere, læger og den hastigt skrumpende kreds af historikere der beskæftiger sig med området på de danske universiteter (der er stadig nogle enkelte som har undgået sparekniven der svinges så flittigt på universiteterne i disse år, men de er deprimerende lette at tælle).

Larsen formår at formidle i et levende og medrivende sprog, så man bliver ført gennem ellers komplicerede medicinske landvindinger, fejl, succeser, uden – i overført betydning – at drukne i blod, amputerede lemmer og barberskarpe instrumenter. Det er den sanselige del af medicinhistorien som Larsen overvejende beskæftiger sig med. Den der på mange måder er lidt lettere at formidle til udenforstående end den nyeste forskning. En beretning om blod, brutalt udseende instrumenter og ofte hårrejsende medicinske fremgangsmåder udført af fortidens læger og kirurger, kunne meget let ende som en af de værste gysere på boghandlerens hylder, men Larsen undgår at forfalde til dette. I stedet formår han denne gang, som i hans tidligere forfatterskab, at vise fremskridtet i hver enkelt af de medicinske felter han dykker ned i.

Inden jeg kaster mig over denne udgivelse, skal I kort have tips til andre litterære lyspunkter i Larsens lange række af udgivelser. I 2007 udgav han monografien *Ve og Velfærd: læger, sundhed og samfund gennem 200 år*, hvor hele det danske sundhedsvæsen rulles ud i fugleperspektiv, så læseren kan få et godt overordnet indtryk af hvordan vi er endt med supersygehuse, universitetshospitaler og en medicinalindustri i verdens-

klasse. I 2017 kom monografien *Den blege rytter: de store epidemier der formede Europa 1300-1700*, hvilket, set i lyset af Corona-pandemien, virkede endog meget fremsynet af Larsen. Flere af mine elever har med fordel benyttet bogen i forbindelse med deres større skriftlige opgaver i 3.g (SRP) om Coronatiden. I 2019 udgav han *Krigere uden våben, lægerne og modstandskampen*, som kastede lidt mere lys over hvilke roller "de hvide kitler" spillede under den tyske besættelse af Danmark 1940-45. Sidst skal jeg også huske at nævne det utal af artikler Larsen har forfattet til *Ugeskrift for læger*. Man skal ikke lade sig snyde af tidskriftets navn, da man (herunder undervisere på ungdomsuddannelserne) med fordel kan finde artikler der kan bruges i undervisningen i historie, samfundsfag, biologi, kemi, fysik etc. Via bibliotek.dk har man adgang til Larsens artikler fra *Ugeskrift for læger*, om emner der strækker sig fra Christian d. 4's helbred, over mumiernes rolle i medicinen, hvad indførelsen af træk-og-slip betød for folkesundheden i de danske byer, og meget andet. Listen er lang, interessant og holdt i et sprog der tillader en at bruge dem direkte i undervisningen af de ældste elever.

Det samme kan siges om den nyeste udgivelse, *1772 – Selskabet – barn af Oplysningstiden*. I bogen har Larsen som mål at vise de såkaldte lægevidenskabelige selskabers rolle i fremkomsten af nye medicinske fremskridt i kampen mod sygdomme, i Oplysningstidens Danmark. Selskabet, som et redskab til videnskabelige landvindinger, var, som så meget andet, et forum som danske læger var stødt ind i under deres uddannelser i Tyskland, Frankrig, England, Skotland, og hvor de danske læger ellers søgte og fik viden om deres profession. Larsen præsenterer flere af disse i bogen, og giver et underholdende overblik over den kaotiske proces som selskaber var. Nogle kom aldrig længere end selve indstiftelsen af selskabet, andre udviklede sig til konservative kaffeklubber uden reel videnskabeligt udbytte, men enkelte blev arnesteder for videnskabelige syvmileskridt. Selskaberne opstod under indflydelse af Oplysningstiden, hvor: "troen på naturvidenskab og filosofi, rationalitet og den menneskelige fornuft herskede", og oplysningsfilosoffer, som John Locke, Francois de Voltaire, Denis Diderot og Immanuel Kant, udstak nye måder at anskue virkeligheden på. Kritisk og fordomsfri tænkning skulle i højsædet, og rationel tænkning (modsat teologiens overleverede antikke og middelalderlige dogmer), være udgangspunktet for fremskridt. Så prisværdig som denne tænkning fremstår i nutidens lys, skal man selvfølgelig bemærke at disse nye tanker fandt vej ind i et Danmark i en periode hvor vores politiske system var et enevældigt monarki. Kritisk og fordomsfri tænkning kunne lede til problemer med myndighederne (kongen og kirken), hvilket Larsen da også beretter om flere eksempler på.

De ældste videnskabelige selskaber som stadig findes og trives i Danmark, er Videnskabernes Selskab, grundlagt 1742, og Det Medicinske Selskab (DMSK), som så dagens lys i 1772. Det er DMSK som Larsen følger fra dets grundlæggelse og op til nyeste tid over 178 sider. De centrale aktører og strukturer i denne beretning vil i flere tilfælde være kendte allerede. Videnskabsfolk som Johan Clemens Tode og Ole Bang og deres rolle i lægevidenskaben udrulles, og hele selskabets andel i det danske samfunds udvikling hen i mod en mere, for os, genkendelig moderne medicin beskrives.

For eleverne i de tidligere nævnte fag vil den første del af bogen formodentlig være de mest oplysende sider at kaste sig over. Her præsenteres det danske samfund, på godt og ondt, som det så ud i det meste af 1700- og 1800-tallet, indtil videnskaberne forstod hvad hygiejne, sanitet, mikrobiologi og andre videnskabelige nybrud kunne ændre. Overskriften på bogens kapitel 2 er meget velvalgt: "Snavs og sygdom". Sygdomme, som i dag ikke anses som en trussel, eller som de færreste, i visse tilfælde, kender til i dag, sørgede i hele den behandlede historiske periode for, at den gennemsnitlige levetid var kort, og dødeligheden høj (og især børnedødeligheden).

Alt i alt kan jeg kun give Klaus Larsens bog min varmeste anbefaling, til oplysende læsning hjemme i sofaen, eller til brug (i uddrag) i undervisningen eller, i sin helhed, i forbindelse med de ældste elevs store skriftlige opgaver.

Henrik Tjørnélund

Krigsfanger på Langeland

PETER KROGSTED NIELSEN: Strandingen - Krigsfangerne på Langeland i sommeren 1945, Frydenlund, 2022, 247 sider, 300 kr.

Historien om Danmarks befrielse i 1945 er efterhånden skildret på mange måder – fra Matador til Kim Larsen og gennem så mange bøger,

at det efterhånden er blevet en kliche, at det er besættelsesbøger, der fylder under juletræet og venter på at glæde familiens ældre mandlige medlemmer.

Med Strandingen fortæller museumsinspektør fra Langelands Museum Peter K. Nielsen en for mig helt ukendt historie om en flydedok med 1400 krigsfanger, der strander på Langeland d.4. maj 1945, og således bliver en del af besættelsens absolut sidste tid. Bogen fortæles gennem syv kapitler, hvor det første kapitel omhandler flydedokken og dens godt 1400 passagerers tur over Østersen, inden den strander ud for Langeland, og det sidste kapitel fortæller de overlevende krigsfangers, hovedsageligt de sovjetiske, videre skæbner.

Det første kapitel følger den franske krigsfange Camille Badie, der beskriver hvorledes fangerne uden mad og vand og uden viden om deres videre færd (nogle regner med Flensburg som destination) bliver gennet ombord på flydedokken, hvor hver person har godt og vel 0,6 kvm at boltre sig på. Et engelsk angreb på de tyske følgeskibe får imidlertid slæbebåden til at kappe forbindelsen til flydedokken, der herefter flyder rundt på må og få. Efter de tyske fangevogtere fuldstændig underkaster sig fangernes vilje og dikterer, forsøger fangerne at kaste anker, men forgæves. De mange forsøg på at få morset SOS og få kontakt med lavtflyvende Mosquitojægere er ligeledes forgæves. De mange direkte citater fra Camille Badie samt Peter Krogsted Niensens overblik og skrivestil gør at oplevelsen ombord bliver meget nærværende. Man fornemmer virkelig kulden, bølgerne, stanken, sulten og ikke mindst lusene.

De efterfølgende kapitler giver et detaljeret og ofte rørende indblik i hvor hurtigt og effektivt lokalbefolkningen på Langeland fik indkvarteret de godt 1400 krigsfanger (og deres tyske fangevogtere!) samt de relationer, der blev skabt mellem de allierede krigsfanger og lokalbefolkningen. Der er et imponerende overblik over såvel begivenheder som aktører og der trækkes på et omfangsrigt kildemateriale.

I kapitel 6 er der et lidt mere strukturelt blik på hvordan de enkelte lejre organiseres, og hvorledes det danske samfund i bredere forstand organiserer forholdene for de allierede krigsflygtninge.

Blandt andet beskrives de franske og sovjetiske repareringsbesøg og de interne forhold i lejrene. Det er, igen, et imponerende overblik der demonstreres, men dette kapitel er ikke så gribende læsning som de foregående kapitler. Bogen er allerbedst, når vi kommer helt tæt på de lokale forhold og de konkrete personer.

Syvende og sidste kapitel omhandler krigsfangernes videre færd og liv efter deres ophold på Langeland. Her er især beskrivelsen af de sovjetiske fangers historie spændende og gribende. De skal både gennem en eksfiltreringsproces udført af NKVD for derefter

at repatrieres. Nogle havner i den sovjetiske besættelsesstyrke i Tyskland mens andre bliver indrulleret i arbejdsbataljoner der skal arbejde i miner i blandt andet Donbass regionen i Ukraine - under forhold man må formode er langt fra den tilværelse de uforvarende oplevede henover befrielsessommeren på Langeland.

I den samlede historie om Anden Verdenskrig er historien om 1400 krigsfanger på en flydedok i krigens allersidste dage næppe den største og mest dramatiske. Men den er en påmindelse om at de små historier rummer mindst ligeså megen indsigt i medmenneskelighed, viljestyrke og modstandskraft, som de store og ofte fortalte historier om Anden Verdenskrig. De mindre og ukendte historier kan bringe os helt tæt på begivenhederne og aktørerne, især når de er så gennemresearchede og velfortalte som Strandingen. Man kan fornemme historikerglæden ved at komme helt tæt på den fortid, som Peter K. Nielsen forsøger at rekonstruere og de personer hvis liv han får adgang til.

Som tidligere nævnt, så veksler Strandingen lydefrit og næsten umærkeligt mellem det lokale, det nationale og det europæiske perspektiv, uden man som læser mister overblikket, selv om historien nogle gange bliver endog meget detaljeret. En meget anbefalingsværdig bog – også uden for julehandlen.

Anders Pultz Lundgaard

Krigen 1870-1871

NIELS BO POULSEN
" Den katastrofale triumf-Krigen 1870-1871 Preussens sejr, Frankrigs nederlag og Danmarks held", på Gyldendal 2021. 353 sider, 299 kr.

Indledning

Niels Bo Poulsens bog om den skelsættende

krig imellem Frankrig og Preussen i 1870-71 er meget kærkomment idet den dækker et klart hul i nok både den almindelige danskers bevidsthed, men også i historikernes dækning af krigen. Dette på trods af at krigen kan siges ikke bare at have muliggjort Tysklands samling, men dermed også på mange måder var startpunktet for Tysklands og Frankrigs stormagts spil i nyere tid - og ønsker om hævn. Hvilket bidrog både til første verdenskrig og efterfølgende anden verdenskrig.

Det kan derfor undre at der faktisk ikke findes nyere bøger på dansk der dækker krigen, ikke mindst også fordi der er en markant, om end ofte glemt, dansk vinkel. Nemlig Danmarks mulighed og ønske om hævn fra 1864 nederlaget. Hvilket gjorde en dansk indblanding i krigen meget mulig i samtiden, og dermed meget interessant når man inddrager de mulige konsekvenser ved en dansk alliance med det tabende Frankrig!

Bogens forfatter Niels Bo Poulsen er militærhistoriker, ph.d. og leder af Institut for Strategi og Krigsstudier på Forsvarsakademiet og han har som forventet styr på det faglige, bogen er fyldt med fodnoter og en detaljeret litteraturliste. Hvilket understøtter opfattelsen af at det faglige fundament er på plads. Dette er suppleret med en tydelig militærmæssig indsigt der bruges til at sætte krigen 1870-71 i en fin militærhistorisk kontekst med relevante tråde op til i dag. Desuden får man endda også lige Pariserkommunen med, der var en af de direkte væsentlige konsekvenser af krigen.

I bogens grundige og gode indledning argumenteres der fornemt for bogens relevans og dermed krigens betydning i historien - og den overvejende danske underbelysning af emnet. Den danske vinkel består både af det udenrigspolitiske for Danmark som nation, og ikke mindst pga. de dansksindedes stilling i den nye Preussiske provins, Slesvig. Der var således en række dansksindede borgere der måtte i krig for deres nye herskere, også selvom de var veteraner fra Danmarks krig mod netop Preussen i 1864, kun 6 år tidligere!

Bogen har heldigvis netop den danske vinkel som en del af sit fokus, og det giver en del ny viden om den lidt absurde situation for specielt de dansksindede mænd der skulle aftjene værnepligt for den gamle fjende, men også mindretallet generelt og de ansvarlige myndigheder i København. I København overvejede man først om tiden var kommet til en revanche krig, og der var forhandlinger om en militæralliance med Frankrig, samtidig med at en pro-krig, pro-Frankrig stemning prægede dele af landet - specielt i militære og nationalliberale kredse. Hvilket er en interessant og ofte negligeret del af arven fra 1864.

Indhold og Opbygning

Forfatterens stærke faglighed ses også tydeligt i indledningen, som ud over et nærmest historiografisk afsnit, også har et "metode" afsnit; "Bogens formål, logik og opbygning". Afsnittet er måske mest interessant for andre historikere, selvom det selvfølgelig er relevant for alle læsere. I afsnittet gøres der opmærksom på at målsætningen med bogen er at arbejde med følgende problemstillinger: 1) krigen som politisk-militært begivenhedsforløb, 2) krigens samfunds-

mæssige baggrund og konsekvenser og 3) de danske og sønderjyske vinkler på emnet. Hvilket fungerer godt, dog kræver det at læseren er bevidst om det skiftende fokus løbende igennem bogen.

Det største problem ved bogen har ikke noget med formidlingen at gøre, men med dele af emnet. For på trods af en stærk undersøgelse og inddragelse af et stort kildemateriale fra arkiver og andre værker, så synes der simpelthen at mangle relevant empiri på dele af den danske vinkel. Hvilket er ærgerligt, men ikke forfatterens skyld, og han prøver at få så meget ud af det som muligt. Nogle gange bliver det dog lidt søgt, og ikke specielt indsigtsfuldt. F.eks. inddrages der løbende meget små citater fra H.C. Andersens dagbog, men flere gange er det blot en enkelt linje, og det bidrager dermed ikke rigtigt med noget. Det samme er lidt tilfældet ved den gentagende fremhævelse af, hvilke enheder der har mange Slesvigske soldater og dermed også sandsynligvis mange dansksindede, men ofte bliver disse oplysninger ikke uddybet og dermed bliver det lidt ligegyldigt.

Det er sandsynligvis et forsøg på at vedholde den danske vinkel, men det bliver lidt for påklippet, men skyldes åbenbart simpelthen at empirien mangler. Det kunne man godt have taget konsekvensen af, og melde ud. Hvilket forfatteren ellers gør med bogens såkaldte "geografisk-sproglig" slagsige (s.19). Her påpeges, at forfatteren ikke behersker fransk så godt som engelsk og tysk og dermed ikke har kunnet bearbejde fransksprogede værker i samme omfang. Hvilket vel er fair nok, og relevant at melde ud. Men at et planlagt besøg til franske arkiver ikke blev realiseret pga. pandemien giver godt nok god mening i første omgang, men hvorfor man ikke har ventet og gjort det senere hvis der er vigtige kilder at hente der? Det er dog godt med et relevant forbehold for værkets historiske undersøgelse.

Bogen er logisk og kronologisk bygget op selvom den springer imellem de tre erklærede problemstillinger som den ønsker at behandle. Dette gøres på en interessant og grundig måde, lige fra starten med to introducerende kapitler, nemlig Kapitel 1 "En Verden i Opbrud", der starter med Napoleons krigene, og bl.a. har fokus på Tysklands samling, og Danmarks kamp fra Pragerfredens artikel 5 efter nederlaget i 1864. Hvilket var Danmarks bedste diplomatiske chance for at få det tabte tilbage.

Kapitel 2 med titlen "På vej mod den industrialiserede krig" har som titlen indebærer et mere generelt militærhistorisk fokus, herunder den tyske feltmarskal Moltkes danske baggrund. Tilsammen giver de to kapitler en stærk faglig forståelsesramme for den efterfølgende krig. Krigen forklares således grundigt på

alle niveauer, fra feltmarskal og kejser, til de enkelte generaler og helt ned til enkelte soldater, og slag for slag. Derefter følger fokus på den såkaldte "folkekrig" hvor civile franske mænd og enkelte kvinder blev mobiliseret i en mere folkelig, og nu republikansk hær. Efter at kejseren og det meste af den professionelle franske hær havde måttet overgive sig.

Bogen slutter af med fokus på krigens konsekvenser og betydning for ikke mindst et nyt Frankrig, nu uden kejser, og et stærkt samlet Tyskland, som Bismarck havde arbejdet på længe. En udvikling der ikke bare prægede hele Europa, men også endegyldigt slukkede håbet for et dansk forsøg på at få Slesvig tilbage. Hvilket var traumatisk, ikke mindst for de dansksindede syd for kongedømmet, der nu var mindretals borgere i stormagten Tyskland.

Forfatteren når også at inddrage temaer som de franske krigsfanger, kvinder ved fronten, opstanden i Paris med Pariserkommunen, og danske frivillige. I det sidste tilfælde er det utalt hvor lidt empiri man egentligt har til den danske vinkel. Hvilket forstærker opfattelsen af at det bliver lidt påklippet.

Anbefaling og Anvendelse i gymnasiet

Forfatteren har en række interessante værker bag sig, herunder den kendte "Under hagekors og Dannebrog" (sammen med Claus Bundgård Christensen og Peter Scharff Smith), og er aktuel med "Putins krig - Rusland mellem styrke og svaghed" som han skriver sammen med Flemming Splidsboel (vinteren 2023). Der er da heller ikke noget at sætte på de fagmæssige dele af værket, faktisk er den næsten for udførlig ærlig eller detaljeret. Derfor kan man ikke skjule at man i forhold til den 3. problemstilling, den danske vinkel, ofte kun har lidt fragmenter af viden at vise frem, og det bliver nogle gange lidt unødvendigt. F.eks. når man bliver ved med at nævne rimeligt ligegyldige korte sætninger fra H.C. Andersens dagbog, han er jo næppe repræsentativ for den danske befolknings mening eller interessant pga. militære indsigter? Det samme gælder for de hyppige gentagelser af hvilke (og der er få) militære enheder der "nok" har mange dansksindede soldater uden rigtig at kunne uddybe det. Dette endda på trods af at der er en relativ lang sandsynlighedsregning over hvor mange dansksindede der deltog i krigen. Hvilket er meget ærligt og dermed gennemskueligt, men viser også hvor tyndt kildematerialet egentligt er på lige det punkt.

Generelt er det dog alligevel en "øjenåbner" bog, der giver et glimrende, velskrevet, grundigt og vel-dokumenteret indblik i selve krigen 1870 -71 på slagmarken. Men også både optakten og hvad angår konsekvenserne efterfølgende, militært og samfunds-

mæssigt. Dette både i Frankrig og Tyskland, og på trods af allerede nævnte med en begrænset empiri, lykkes det at også at dække interessant danske aspekter, specielt på de lidt mere overordnede niveauer, såsom regeringens ageren, og det danske mindretals overordnede forhold i Preussen der i løbet af krigen bliver til den nye stat, Tyskland!

Bogen giver altså et godt indblik i stort set alle aspekter af den skelsættende krig 1870-71 og kan dermed bruges til at forstå europæisk stormagtspolitik og til dels Danmarks forhold dertil, bl.a. igennem det danske mindretal. Dermed er det et godt bud på et grundværk om selve krigen, baggrundene dertil og ikke mindst Tysklands samling og dermed også Danmarks forhold til Tyskland. Man kunne dog godt have valgt at vedlægge lidt flere oversigtskort, for på trods af gode kort over vigtige slagmarker, så mangler der gode oversigtskort over hele krigen. Billederne er generelt også noget uklare og inddrages ikke specielt konsekvent i teksten, hvormed de ikke får den store betydning for formidlingen.

Men "Den Katastrofale Triumf" er stadigvæk et oplagt værk til brug ved arbejde med de store skriftlige værker, både som oversigtsværk, og genvej til relevante problemstillinger og kilder. Derudover er den dog ellers svær at se anvendt i undervisningen på trods af dens fine formidling, idet den er for faglig smal på et forholdsvis højt niveau.

Allan Spangsberg Nielsen

Kolonihistorie

BENJAMIN ASMUSSEN: "Ekspeditionen til Asien 1618", Århus Universitetsforlag 2023, 100 s.

Bd. i serien "100 Danmarkshistorier".

Vi får i denne lille bog en redegørelse for det første danske handels-togt til Asien. Nog-

le projektmagere havde overbevist Christian IV om, at der lå store muligheder for Danmark i at etablere en handel på Asien, og i 1616 oprettedes Ostindisk Kompagni. Efter to års forberedelser, bl.a. i form af kapitalrejsning, kunne den første danske ekspedition under ledelse af Ove Gedde sendes til Asien. Turen bød på utrolige strabadser, som dog er set grundigere

beskrevet andetsteds, og man nåede derfor først målet, Ceylon, efter halvandet år.

Da man ankom til Ceylon viste det sig imidlertid, at kejseren af Candy, som var den potentat, man havde satset på hjemmefra, kun var en blandt flere småkonger, som oven i købet lå i strid med hinanden, og han var ikke særligt interesseret i den traktat, der med hollandsk mellemkomst tilsyneladende var indgået i København imellem ham og Christian IV.

Herefter afsøgte den utrættelige Gedde muligheder på Coromandelkysten og nåede frem til Thanjavur, hvor den lokale fyrste var interesseret i at udleje en lokalitet, det gamle handelscentrum Tharangambadi, der hurtigt fordanskedes til Trankebar. Efter flere måneders forhandlinger, der prægedes af misforståelser samt kulturelle forskelle og gnidninger, kunne der endelig afsluttes en traktat. Der var da næsten på dato gået to år efter afsejlingen fra København. Man gik straks i gang med at opføre fort Dansborg uden om en ældre portugisisk kirke. Efter al sandsynlighed var det Ove Gedde selv, der med sin hollandske fæstningsuddannelse i bagagen tegnede og planlagde fortet, som de næste 225 år blev et dansk centrum i Asien.

Det store problem ved hjemrejsen var, at man manglede kapital til returladningen. Man havde satset på, at de 95.000 rd., som traktatmæssigt forventedes af kejseren af Candy for bl.a. militær støtte i lokalkonflikterne, kom til udbetaling. Det gjorde de – naturligvis – ikke. De lokale krige var nemlig forbi ved ekspeditionens ankomst. Problemet klaredes ved dels at sælge nogle store kanoner til fyrsten af Thanjavur og dels ved at lade et af de danske skibe selv skaffe returladning ved at bedrive piratvirksomhed ved Det Røde Hav.

Hjemrejsen påbegyndtes og var i sammenligning med udrejsen nemmere, og i begyndelsen af marts 1622 var Gedde atter hjemme i København.

Generelt vurderer forskningen handelskompagnierne som lidende af kronisk kapitalmangel, men Asmussen har nogle interessante betragtninger om deres rolle (s. 37-40). De var så at sige nødvendige for udviklingen – han kalder dem "institutionelle innovationer" – idet denne organisationsform, aktieselskabet, tillod brede grupper at deltage i handelen og sprede risikoen. Endvidere udnyttede kompagnierne "de begrænsede transportressourcer" mere effektivt, og samtidig var de store nok til at kunne overleve tab af enkelte skibe og deres ladninger.

Dette leder Asmussen frem til, at "... innovationen betød, at selv lande som Danmark, der ellers var fattige på kapital i 1600-tallet, i et handelskompagni kunne

udruste store og dyre ekspeditioner, der i nutiden kan sammenlignes med at sende et rumskib til Månen eller Mars”.

Asmussen omtaler også den asiatiske slavehandel. Han bemærker ganske rigtigt, at den i modsætning til den transatlantiske ikke har haft den store bevågenhed i dansk historieskrivning. Der eksisterede ellers slaver i selve Trankebar, og der var en eksport af slaver fra kolonien, som med tiden blev ”betydelig”. Han nævner således (s. 48), at der i året 1640 eksporteredes 2.000 slaver til forskellige asiatiske destinationer.

Asmussens værk er interessant, men det slipper ikke helt uden om indvendinger.

Han hævder (s. 9), at København i tiden omkring Ove Gjeddes afrejse havde 15.000 indbyggere, mens ”Ålborg, Århus, Odense, Helsingør og Malmø hver havde 5.000”. Det forekommer at være i overkanten, for iflg. en opgørelse af Ole Degn når disse byer i 1672 langt fra op på disse tal (Ole Degn: ”Byer, by hierarkier og byudvikling i Danmark 1550-1700”, tabelbilag 1, 1989) - altså 150 år senere og midt i en fremgangssperiode – er det faktisk kun Odense, der med sine små 5.500 indbyggere ligger over. Asmussens indbyggetal for disse byer synes derfor at ligge en del uden for skiven.

Overskriften ”Ekspeditionen til Asien 1618” er alt for smal og upræcis.

Man får på forsiden indtrykket af, at bogens 100 sider alene drejer sig om Ove Gjeddes ekspedition 1618-22, men går man ind i bogen, ser man hurtigt, at det kun drejer sig om 40 (!) sider, og at Asmussen altså breder sig langt ud over Gjeddes ekspedition.

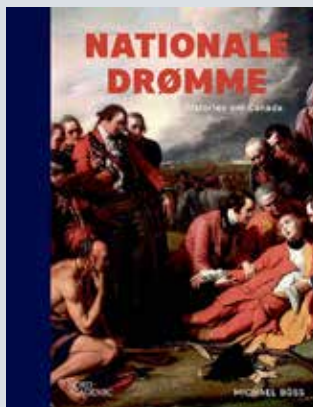
Vi kommer – naturligt nok – omkring Ostindisk Kompagni, men bogen fortsætter herefter med bl.a. Asiatiske Kompagni, Mads Holms Norden, C. F. Tietgens DFDS, H. N. Andersens ØK samt ikke mindst A. P. Møllers rederier. En god del af pladsen vies således til det 19. og 20. århundrede, hvilket i anmelderens optik gør bogens titel nærmest meningsløs. Et af de sidste kapitler hedder ”Fra fløjte til containerskib” – en fløjte var et meget anvendt hollandsk handelsskib i 1600-tallet – og det havde været en langt mere dækkende titel for hele bogen.

Til forskel fra anden litteratur er der her intet forord, ligesom diverse registre mangler. Der er (s. 100) et forslag til ”videre læsning”, men det anfører kun fem titler. Der henvises dog til hjemmesiden ”100danmarkshistorier.dk” for den af forfatteren anvendte litteratur, ”ligesom der er noter til bogen”.

Kan det virkelig være meningen, at formidlingen skal være halvt i bogform og halvt på hjemmeside for at få et hele ud af det? Man må i anmelderens verden ikke håbe, at denne formidlingsform vinder frem.

Leif Calundann Larsen

Historien om Canada

MICHAEL BÖSS: Nationale drømme - Historien om Canada. Nord Academic 2022, 424 sider inkl. litteraturliste, noter, billedliste og register, 400 kr.

Canada er den der lille, ubetydelige stat nord for USA, som

vi ofte glemmer at medregne, når vi sætter lighedstegn med (Nord-)Amerika og USA. Eller er det den 51. delstat i USA? Eller hvad er det nu, det er? Dette forsøger Michael Böss at give svar på i sin nye bog, Nationale Drømme. At svaret ikke er så enkelt endda, giver bogens format en antydning om; det er således et særdeles digert værk på mere end 400 tætskrevne, store sider.

Michael Böss opregner gennem 23 velskrevne kapitler Canadas historie – eller historie og forhistorie, for det kræver også en nærmere diskussion at afgrænse. Imidlertid er bogens ærinde ikke så meget at udforske, hvilke aftaler der har været eller ikke har været med Storbritannien eller USA; som det er bogens formål at udforske den mentalitets- eller identitetshistorie, som Canada er et levende eksperiment på.

Bogens første kapitler kredser således om Canada før europæerne og de førte to store indvandringsbølger fra Frankrig og Storbritannien – og det er for så vidt også der, bogen stopper. Der er trods mange vild- og omveje stadig et spændingsfelt mellem det franskeorienterede Quebec og stort set resten af Canada, som er britisk-engelsk eller amerikansk-engelsk orienteret. Derudover er der som sagt et spændingsfelt mellem de oprindelige folk og emigranterne fra Europa. Desuden er der også de seneste årtier sket en massiv indvandring fra den øvrige verden; særligt Asien, og Canada havde i 2006 en befolkning, hvor 19,8% ikke var født i Canada.

Nationale Drømme er en bog, som ganske vist handler om det fjerne Canada, men i et samfund, der bliver mindre og mindre homogent, er der måske nogle tematikker, som kan mane til eftertanke i Danmark. Hvor meget eller hvor lidt skal man efterkomme indbyggerne i Quebecs (eller Gjellerups) ønske om at tale deres eget og kun deres eget sprog? Skal man tillade, at principper fra Sharia loven bruges til at løse familiekonflikter, som Ontarios højesteret gjorde i 2005 (om end dette blev ændret efterfølgende)?

Canada har aldrig været et homogent land; inden europæisk indvandring var der både inuitter og indianere (hvis det er sådan, man må sige for tiden), og efter den europæiske indvandring har der været tydelig konflikt mellem franske og engelske efterkommere. I nyere tid er der kommet indvandrere fra en lang række lande; særligt fra Asien, og dette har medført – eller tydeliggjort, at integration slet ikke er så nemt, og måske er det ikke muligt at lave tilstrækkelige integrationstiltag til, at canadierne kommer til at tale samme sprog; denne pointe kredser Böss om, men det virker lidt som om, han er bange for at konkludere, at det ikke nødvendigvis har en lykkelig slutning.

Bogen er velskrevet – og det burde være en fornøjelse at læse den. De fleste afsnit begynder med en lille anekdote fra Michael Böss' mange studieture til Canada, og det skinner tydeligt igennem, at forfatteren har et usædvanligt stort overblik over sit emne; dels i kraft af personlige observationer, dels i kraft af et overskud i referencerne til kildematerialet og andre analytikere.

Endvidere bevæger man sig relativt nemt frem og tilbage langs tidslinjen, når de forskellige kapitler forfølger forskellige temaer, og for det meste er det let for læseren at følge med. Det er dog lidt som om det bliver for meget; måske rummer bogen materiale nok til en serie om Canadas identitetshistorie. Eller måske er bogen ikke så velegnet til at sætte sig og læse i mere eller mindre et hug. Måske er det mere at betragte som et opslagsværk.

Udover at være velskrevet er bogen også velillustreret med både fotografier, kort og tegninger. Den er flot og lækker, og det eneste man måske kunne ønske sig i ny og næ var supplerende tabeller og måske endda en tidslinje i ny og næ.

Michael Böss har begået et særdels grundigt værk om Canadas identitetshistorie og er på sin egen præmis overordentlig vellykket. Hvis man er interesseret i Canadas historie, er læsningen af den et must. På et gymnasie-bibliotek er den måske mindre velegnet, og selv om mange måske burde læse dens afsnit om integrationens veje og vildveje, så er det næppe helt oplagt.

Kim Hornbech

Luftkrig

Jeremy Harwood: Anden verdenskrig set fra luften. Den globale konflikt i fugleperspektiv. Turbine 2016, 209 sider, 300 kr. På dansk ved Jesper Ralbjerg.

Forfatteren Jeremy Harwood har baggrund i forlagsbranchen men også fra historiestudiet på Oxford, hvor han modtog både et stipendium og The Sir Keith Feiling Memorial Prize som årgangens bedste historiestuderende. Der er da heller ikke noget at sætte på det historiefaglige eller metodemæssige i dette dog noget niche fokuseret værk. Bogens fokus er nemlig ikke bare luftkrigen under den anden verdenskrig, men også specifikt luftrekognoseringen med kamera, samt dets betydning for efterretningstjenesternes viden. Dermed behandles dog også vigtige strategiske beslutninger under verdenskrigen, men det er specielt i forhold til brugen af luftkameraer at forfatteren går meget i detaljer, både teknisk hvad angår selve kameraerne og fremkaldelsen, men også når han ofte når helt ned og fortæller om antallet af fremkaldte billeder!

Dette synes derfor at være lige lidt for detaljeret i det store billede, men det giver en unik indsigt i den del af luftkrigen, og ikke mindst det tekniske efterretningsarbejde. Hvilket nærmest minder om det berømte Enigma kodebryder projekt i Blechley Park. I bogen er der også en fin beskrivelse af det komplicerede samarbejde, eller rettere ofte mangel på samarbejde, imellem de engelske og amerikanske militære ledere, og det giver en lidt overraskende og interessant vinkel på de allieredes fælles kampindsats.

Opbygning

Bogen er logisk bygget op, nemlig kronologisk, startende med "Begyndelsen" forstået som begyndelse af luftkrigen i historien, fra luftballoner til de mange nye moderne fly i starten af anden verdenskrig. Det første afsnit er meget interessant og giver en ny og nok ikke normalt kendt viden om ikke bare udviklingen, men også en række væsentlige aktørers lidt overraskende store overvurdering af det "nye" luftvåbens overlegenhed, og betydning for en ny verdenskrig i 1940'erne.

Herunder ikke bare den tyske Luftvåbenchef Rigmarskal Göring, hvis lovning om at englænderne aldrig ville kunne bombe Berlin pga. hans stærke Luftwaffe, men også på engelsk side. Hvilket faktisk betød en generel fejlbedømmelse hos de politiske og militære ledere på begge sider i krigen. En militær strategisk fejlbedømmelse der aldrig helt forsvandt.

Efter den gode introduktion af luftkrigens udvikling, specielt i mellemkrigstiden, og start på anden verdenskrig, gøres der kyndigt en del ud af luftfætretræningernes store tekniske udvikling og betydning, samt forskellene på de vestlige allierede og den tyske organisation og arbejde med luftfætretræninger, samt deres lidt overraskende store betydning på de militære beslutninger.

Derefter er bogen bygget op af 4 afsnit "Blitzkrigen", "Nye Strategier", "Krigslykken vender" og "Slutningen på krigen" og med caseagtige kapitler om specifikke udvalgte temaer eller aktioner. Herunder f.eks. "Kriegsmarinen", "Pearl Harbour og Stillehavet", "Doolittle-togtet", "Præcisionsbombningen", "Tokyo stikkes i brand" m.fl. Som alle behandles på en nøgtern og faglig stærk måde.

Anbefaling og Anvendelse i gymnasiet

Bogen er dermed et eksempel på et grundigt og stærkt historiefagligt stykke arbejde, og er blevet bearbejdet på dansk på en fornuftig måde. Den er dog måske næsten lidt for detaljeret, hvis man kan være det. Et eksempel på detaljegraden er f.eks. når et operationsområde bliver nævnt s. 58 på følgende måde. "... 300 fly til at forsvare det område på 11.654.946,49 km²...". Altså helt ned til komma km². Der er næsten for detaljeret, ligesom vi også får antal af 100.000 tusindvis af kg. bomber med komma, eller helt præcis antal fremkaldte billeder over f.eks. hele vestfronten! Når jeg nævner disse pointer, beviser det nok også at der ikke er meget at komme efter historie fagligt eller metodemæssigt set, og det er også det generelle billede, for selvom det lidt går ud over læsevenligheden og det faglige overblik, så er det småting.

Bogen kunne dog godt være lidt mere læservenlig, da den fremstår lidt tør, også i forhold til andre lignende historiske fagværker, men fungerer rigtig godt til dem der ønsker et opslagsværk over luftkrigen under anden verdenskrig. Bogen er klart stærkest når der er fokus på netop luftrekonstruktionen og det tekniske, end når det gælder det generelle anden verdenskrig niveau. Hvilket måske også er et sted hvor man kan påstå at den har lidt mangler.

Det er f.eks. lidt ærgerligt at nogle meget væsentlige pointer, f.eks. omkring at de franske piloter i 1940 var

så usikre på deres flys tekniske formåen at de nægtede at flyve ind over Nazityskland, og nogle interessante citater fra både Göring og de amerikanske luftvåbens officerer Lemay og McNamara der senere i historien tårner sammen under Cuba-krisen i 1962, ikke bliver fulgt op, eller perspektiveret.

Bogen er dog fyldt med gode unikke luftfotos, af både landskab og fly, samt med fakta bokse over flyene. Det kan dog undre at de inddragede kort generelt set ikke helt lever op til den ellers høje faglige standard.

De småfejl rækker dog ikke ved, at bogen klart kan anbefales hvis man ønsker indsigt i dens dog relative snævre faglige fokus, anden verdenskrig set fra luften. Men den leverer også rigtig god viden til alle der ønsker at få en bedre velargumenteret gennemgang for luftkrigens udvikling, fra starten af til og med anden verdenskrig. Man kan dog også klart få meget ud af at bruge bogen og dens fokus kapitler over en række interessante og vigtige sider og operationer under anden verdenskrig. Man kan dog lidt frygte at bogen måske ikke er 100 % dækkende, for dens vægtning af emner kan undre lidt. F.eks. fylder faldskærmstropperens kamp på jorden under D-dag i kapitlet "Overlord og tiden derefter" overraskende meget, imens "Slaget om England" fylder tilsvarende overraskende lidt. Men de udvalgte emner og hændelser gennemgås detaljeret, og på højt fagligt niveau.

Derfor er bogen et must hvis man vil dykke helt ned i dens specifikke område og dermed kan den være grundbog til de større skriftlige opgaver på Gymnasiet hvis fokus er luftkrigen, og måske også som baggrundsviden omkring luftkrigs udvikling, pga. indledningen. Den er dog nok klart for faglig smal til den generelle undervisning eller elevbrug.

Allan Spangsberg Nielsen

1945 - krigens sidste dage

ERIK INGEMANN SØRENSEN: Krigens sidste dage. Gyldendal 2022, 272 sider, 300 kr.

Vi er nok en del, der har den sære fascination af det tredje riges undergang, hvor klokken altid er 1945. Måske er det ideen om det totale fysiske og

moralske kollaps, Götterdämmerung i virkeligheden, zombie-apokalypsen for voksne, der drager os igen

og igen? Spændende er det ikke desto mindre, og selv om historien er gengivet og udlagt utallige gange og på mange måder, dukker der hele tiden spor og vinkler op.

Og det er baggrunden for Erik Ingemann Sørensens Krigens sidste dage. Bogen består hovedsageligt af en række interview med tyske involverede, som den nu afdøde DR-journalist Frode Kristoffersen gennemførte i starten af 1970'erne, men som af uklare årsager aldrig er offentliggjort, altså før nu. Bogen består af bidder af disse interview, kombineret med forklarende afsnit, billeder og enkelte andre kilder, fx Montgomerys erindringer. Interviewene fokuserer særligt på Dönitz korte tid som statsoverhoved i Flensburg efter Hitlers død og forløbet omkring den tyske overgivelse i Holland, Nordvesttyskland og Danmark 4. maj 1945, men der er også afstikkere, bl.a. til bunkeren i Berlin. Blandt de interviewede er Dönitz, Speer og Werner Best, samt en række officerer fra 2. geled og mere almindelige mennesker, herunder en pilot som flyver til Berlin i maj 1945 på en lidt uklar mission. Disse interview bør naturligvis læses kildekritisk, som de part-sindlæg, de er. Her giver Erik Ingemann Sørensens perspektiverende afsnit udmærket hjælp.

Man forstår, at dette materiale måtte udgives, og bogen er godt nok noget fragmenteret, men ikke desto mindre sammenhængende og informativ. Alligevel forekommer den ret bedaget. I det halve århundrede siden interviewene har forskningen afklaret mange da uafklarede forhold, fx Bormanns skæbne eller Speers "uskyld", så på den måde er det synd, den ikke er kommet før. Men altså bedre sent end aldrig. Og for os, der drages af Stunde Null, er der mulighed for at få den repeteret og udlagt af nogle af de involverede. Men nogen kiste med gemt nazi-guld, det er den ikke.

Poul Kristensen

Danmark som Hitler fik det at se

MORTEN BRINK IWERSEN: "Hitlers Danmarksbilleder – Da Førerens fotograf Walter Frenz rejste gennem Augustoprøret", Gyldendal, 2020, 228 sider, 299 kr.

Walter Frenz var en tysk fotograf, som havde en lang række

opgaver for nazisternes propagandaapparat fra 1939 til 1945 – Frenz var med i Førerbunken næsten til det sidst. Han var som fotograf indblandet i bl.a.

Leni Riefenstahls film og altså også en tur til Danmark i sensommeren 1943, hvor han skulle dokumentere Atlantvoldens udbygning. Undervejs på rejsen tog han omkring 400 billeder, der langtfra alle havde noget med Atlantvolden at gøre. Disse fotos og den rejse gennem det besatte Danmark er genstanden for denne bog af journalist Morten Brink Iwersen.

Bogen består først og fremmest af Frenz fotos fra Danmark, så det er hovedsageligt en bog man bladrer imens man studerer de mange flotte farvefotos. Mange af hans fotos er støvsuget for mennesker og viser f.eks. Amalienborg taget fra Marmorkirkens kuppel, Holte Rådhus eller Fanø-færgen på vej til at lægge til. De billeder, hvor der optræder mennesker på, enten civile danskere eller tyske soldater, er de oftest med siden eller ryggen til kameraet. Vi er derfor virkelig beskuere i det besatte Danmark, fluer på væggen, der ikke forstyrrer dagliglivet.

Bogen er derudover forsynet med en rammefortælling, der sætter scenen for fotografens rejse og forklarer omstændighederne bag de uroligheder, som kulminerer i sommeren og sensommeren 1943 og som 28. august får samarbejdsregeringen til at træde tilbage. Årsagen er den strammere tyske kurs, der bl.a. dikterer dødsstraf for sabotage. Så langt er politikerne ikke villige til at gå, især ikke med de stadig mere positive nyheder fra fronterne. Urolighederne er helt fraværende på Frenz' billeder. Og det kan undre, for en af bogens pointer er at Frenz tilbage ved Hitlers side i slutningen af august kan fortælle om tilstandene i Danmark og at det – ifølge Frenz selv, ganske vidst – er med til at overbevise Hitler om at kursen skal strammes og danskerne skal håndteres med mere skrappe midler end før. Det er ikke den bedst underbyggede antagelse, må man sige, for kildegrundlaget er ganske enkelt ikke stærkt nok. Og måske var Frenz slet ikke tæt på urolighederne? Det kunne hans motiver tyde på, for det er svært at forestille sig at en dreven fotograf ikke vil forevige de dramatiske begivenheder. Dette er med til at understrege en interessant pointe, som ofte er underspillet i litteraturen om besættelsestiden, nemlig at "Augustoprøret" næppe kan kaldes et egentligt oprør, men snarere en række uroligheder i afgrænsede byer i provinsen, som ganske vist fik dramatiske følger med regeringens afgang, men f.eks. ikke spredte sig til hovedstaden. Langt de fleste steder i Danmark var augustdagene helt udramatiske hverdage, som hverdage er flest. Samtidig var urolighedernes mål først og fremmest rettet mod tyskerne og deres tilstedeværelse i landet, ikke samarbejdspolitikken – som ellers blev den, som urolighederne bragte til fald. Den ledsagende tekst er generelt sober og forklarer pædagogisk de forskellige sammenhænge. I forlængelse af det, så kan det undre at en overskrift som "Folkestrejken tager form" på s. 142 har fået lov

til at passere korrekturen. Folkestrejken udspillede sig som bekendt først året efter.

Bogen kan dermed anbefales for billedsiden, der også er bogens klare omdrejningspunkt og som viser det besatte Danmark med propagandabrillerne solidt plantet på næsen.

Jacob Sørensen

